

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑ

1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Ο όρος ‘Ελληνική Ομοφυλία’, που είναι και διεθνώς καταχωρημένος ως ‘Greek Homosexuality’, είναι πολύ διαφορετικός από τον όρο ‘ομοφυλοφιλία’, όπως εμείς τον εννοούμε σήμερα. Για μας ο όρος ‘Ομοφυλία’ σημαίνει δυο πράγματα, πρώτον μια κατάσταση κατά την οποία ένας άνδρας παρουσιάζει γυναικεία χαρακτηριστικά στην ερωτική του συμπεριφορά, δηλ. για να το πούμε πιο απλά, παίζει τον ‘ρόλο’ γυναίκας στην ερωτική σχέση (παθητικός ομόφυλος), και δεύτερον μια παρεμφερή κατάσταση, κατά την οποία ένας άνδρας παρουσιάζει μεν ανδρικά χαρακτηριστικά στην ερωτική του σχέση, αλλά τα εκδηλώνει έναντι αρρένων (ενεργητικός ομόφυλος). Με βάση και τις δύο αυτές απόψεις θεωρούμε σήμερα το φαινόμενο αυτό εκτροπή από την παραδεδομένη ερωτική συμπεριφορά, και κατά κανόνα το στιγματίζουμε κοινωνικά, ή αν δεν κάνουμε κάτι τέτοιο, τουλάχιστον δεν το επιδοκιμάζουμε. Στην Ελλάδα της αρχαιότητας η κατάσταση δεν ήταν αρκετά διαφορετική. Εκεί η ομοφυλία απαντούσε – όπως και σήμερα – και με τις δύο πιο πάνω εκφάνσεις του φαινομένου, δηλ. και ως ‘παθητική’ και ως ‘ενεργητική’ ομοφυλική σχέση, οι οποίες συνήπτοντο είτε μεταξύ ενηλίκων, είτε και μεταξύ ενός ενήλικα και ενός άρρενος ανηλίκου, που ήταν γνωστή ως «παιδικοί έρωτες» ή άλλως «παιδεραστία».

Και μέχρι εδώ ίσως να μην υπάρχει και τίποτε το ιδιαίτερα διαφορετικό με ό,τι συμβαίνει στις μέρες μας. Πράγματι την ομοφυλική σχέση είτε μεταξύ αρρένων ενηλίκων, είτε και μεταξύ αρρένων ενηλίκων και ανηλίκων, δεν ήταν οι Έλληνες που την ‘ανακάλυψαν’, αφού το φαινόμενο προϋπήρχε σε αρχαίους λαούς πολύ πριν τους Έλληνες. Η ιδιαιτερότητα του φαινομένου της Ελληνικής ομοφυλοφιλίας εντοπίζεται μόνο ανάμεσα στην καθόλα περιεργή σχέση ενός ενήλικα με ένα νεαρό έφηβο· και είναι περιεργή, διότι ενώ για κάποιους λόγους αυτή η σχέση, θεωρείτο κοινωνικά στιγματισμένη, νομικά κολάσιμη και για τους δύο συμμετέχοντες, και επέσυρε βαρύτερες κυρώσεις, για κάποιους άλλους λόγους το ίδιο αυτό φαινόμενο θεωρείτο κοινωνικά αποδεκτό, δεν δημιουργούσε κανένα νομικό αποτέλεσμα, και επέσυρε και τον κοινωνικό θαυμασμό.

Αυτό λοιπόν που καθιστά το φαινόμενο της ‘ελληνικής παιδεραστίας’ μοναδικό και ξεχωριστό στην τότε κοινωνία δεν είναι αυτό καθ’ εαυτό ως ενέργεια – αφού και σήμερα εξακολουθεί να υφίσταται – αλλά ο τρόπος με τον οποίον το αντιμετώπιζε τόσο η τότε κοινωνία, όσο και ο νομοθέτης. Και για τον νόμο, αλλά και για την κοινωνία η «παιδοφιλία» λειτουργούσε παράλληλα σε δύο επίπεδα συγχρόνως, σ’ εκείνο της παρανομίας, όπου συνιστούσε πράξη έκνομη, που την τιμωρούσε ο νόμος πολύ αυστηρά, αλλά και την στιγματίζε και η ίδια η κοινή γνώμη, αλλά και σ’ εκείνο το επίπεδο της νομιμότητας – και εδώ βρίσκεται η πρωτοτυπία τους – της κοινωνικής αποδοχής αυτής της πράξης ως εχούσης την έγκριση του συνόλου της κοινωνίας. Βρισκόμαστε λοιπόν ενώπιον ενός φαινομένου, το οποίο κοινωνία και νόμος το έκριναν είτε θετικά, είτε αρνητικά, αναλόγως των κριτηρίων τα οποία έθεταν κάθε φορά. Το φαινόμενο αυτό της ‘Ελληνικής Παιδεραστίας’ με αυτές τις ιδιομορφίες που αναφέρθηκαν, ήταν ένα έθιμο Δωρικής καταγωγής και προελεύσεως, το οποίο όμως διαδόθηκε γρήγορα σε όλη σχεδόν την ελληνική κοινωνία. Η Δωρική καταγωγή του φαινομένου αποδεικνύεται από το γεγονός ότι αυτό εντοπίζεται στην Κρήτη, και οι περιγραφή που κάνει ο Στράβων είναι άκρως κατατοπιστική για το τι συνέβαινε εκεί (Στράβων, Γεωγρ. 10,4,21).

2. Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΕΡΙ «ΠΑΙΔΟΦΙΛΙΑΣ»

Η παιδοφιλία ήταν στην Αθήνα, όπως και σε άλλα μέρη της Ελλάδας, ένα κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο επειδή παρήγε αποτελέσματα που ενδεχομένως μπορούσαν να διαταράξουν την αρμονική σχέση του συνόλου, και να βάλουν σε κίνδυνο την συνοχή της κοινωνίας, έπρεπε για τον λόγο αυτόν να πλαισιωθεί από νομικούς κανόνες, και φυσικά με αντίστοιχες ποινές για τους παραβάτες. Πρόκειται για μία νομοθεσία αρκετά περίπλοκη και σε πολλά σημεία αντιφατική, έτσι τουλάχιστον την βλέπει και την αξιολογεί ο Πausanias στο Πλατωνικό ‘Συμπόσιο’, όταν ομολογεί πως «Όσον αφορά τις αντιλήψεις περί ‘παιδικών ερώτων’, στα άλλα μέρη αυτές είναι πολύ απλές και λιγότελες, (ό περι τὸν ἔρωτα νόμος..ράδιος, ἀπλῶς γὰρ ὤρισται), ενώ εδώ ο νόμος είναι περίπλοκος (ποικίλος) 182a8-b6». Και σαν αιτία αυτής της διαφοράς του νόμου μεταξύ Αθήνας και υπολοίπων Ελλήνων βρίσκει το γεγονός ότι στην Αθήνα ήταν ιδιαιτέρως ανεπτυγμένη η ικανότητα του λόγου, ενώ σε άλλους λαούς, όπου οι άνθρωποι έχουν περιορισμένη, ή και ανύπαρκτη την τέχνη του λόγου (οὔ μὴ σοφοὶ λέγειν), συντάχθηκαν νόμοι πολύ απλοί (ἀπλῶς νενομοθέτηται), για να μη δυσκολεύονται όταν θα συνάπτου τέτοιου είδους σχέσεις (ἵνα μὴ πράγματα ἔχωσι).

ΟΙ ΑΝΤΙΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΝΟΜΟΥ

Η πολυπλοκότητα της Αθηναϊκής νομοθεσίας γύρω από το φαινόμενο της παιδεραστίας επιβεβαιώνεται μέσα από τις αντιφάσεις που παρουσιάζει, και τις οποίες εκθέτει λεπτομερώς ο Πausanias στο Πλατωνικό ‘Συμπόσιο’. Εκεί εκτίθεται ένα σύνολο νόμων σχετικών με την ομοφυλία, οι οποίοι μεταξύ τους αλληλοαναιρούνται, καθώς σύμφωνα μ’ αυτούς αφ’ ενός οι εραστές οφείλουν να ‘κυνηγούν’ τους νεαρούς ερωμένους τους, αλλά και αφ’ ετέρου εκείνοι πρέπει να τους ‘αποφεύγουν’. Πιο συγκεκριμένα η νομοθεσία όπως την παρουσιάζει ο Πausanias όριζε τα εξής (182d-183d):

1^{ov}) είναι καλύτερο να ερωτεύεσαι ένα νέο φανερά, παρά κρυφά (κάλλιον τὸ φανερῶς ἐρᾶν τοῦ λάθρα), 182d4.

2^{ov}) αυτός ο νέος πρέπει να είναι ‘γενναίος’ (τῶν γενναιοτάτων) και ‘άριστος’ (τῶν ἀρίστων), κι ας είναι λιγότερο ‘ωραίος’ συγκριτικά με άλλους (182d5).

3^{ov}) είναι σωστό να παροτρύνει όλη η κοινωνία τον εραστή [ενν. στην σχέση του με τον νεαρό], διότι η πράξη του αυτή δεν είναι κακή (οὔχ ὡς τι αἰσχροὺν ποιοῦντι), 182d8.

4^{ov}) είναι τιμητικό για τον εραστή να κερδίζει τον νέο (καὶ ἐλόντι καλόν), ενώ ατιμωτικό αν αποτύχει (μὴ ἐλόντι αἰσχροὺν), 182d9.

5^{ov}) ο νόμος στην Αθήνα έδωσε στον εραστή το δικαίωμα να μετέρχεται μεθόδους αξιοπερίεργες (θαυμαστά ἔργα), αλλά τιμητικές για τον ίδιον (ἐργαζομένῳ ἐπαινείσθαι) [ενν.προκειμένου να κατακτήσει τον ερώμενο], τις οποίες αν μετήρχετο κάποιος άλλος για κάποιο άλλο ζήτημα, θα ρεζιλευόταν, 182e1-183a2.

6^{ov}) έτσι ο εραστής επιτρέπεται να καταφεύγει σε ικεσίες και παρακλήσεις προς τον νεαρό (ίκετείας τε καὶ ἀντιβολήσεις), να του ορκίζεται (ὄρκους ὀμνύντες), να ξενυχτά έξω από το σπίτι του (κοιμήσεις ἐπὶ θύραις), να κάνει εργασίες που δεν θα ταίριαζαν ούτε σε δούλους (δουλείας δουλεύειν οἷας οὔδ’ ἂν δοῦλος οὐδεὶς), 183a5-8.

7^{ov}) όποιος εραστής μετέρχεται αυτά τα μέσα, τον επαινούν όλοι (τ ᾧ δ’ ἐρ ᾶντι πάντα ταῦτα ποιοῦντι χάρις ἔπεστι), και ο νόμος του παρέχει το δικαίωμα (δέδοται ὑπὸ τοῦ νόμου) να ενεργεί έτσι χωρίς ντροπή (ἄνευ ὀνειδους πράττειν), αλλά σαν να κάνει κάτι πολύ καλό (ὡς πάγκαλόν τι πρᾶγμα διαπραττομένον), 183b3-6.

8^{ov}) αν ένας εραστής παραβεί ένα όρκο του, είναι ο μόνος [ως κατηγορία πολιτών] που θεωρείται δικαιολογημένος, διότι λέγουν ότι ένας όρκος που δίνεται για ομοφυλικό δεσμό (ἀφροδίσιον γὰρ ὄρκον), δεν συνιστά όρκον (ὄρκον οὔ φασιν εἶναι), 183b9-10.

Αν τους διαίρεσα σωστά, έχουμε απέναντί μας οκτώ νόμους, που αναφέρονται στην παιδευτική στην Αθήνα, και οι οποίοι ρυθμίζουν, καθορίζουν, ελέγχουν τα δικαιώματα που έχει ένας εραστής έναντι του ερωμένου του. Χωρίς διάθεση αυστηρής κριτικής πολύ πρόχειρα μπορεί να λεχθούν τα εξής: Η παιδοφιλία είναι νομικά και κοινωνικά έγκριτη (1^{ος}, 3^{ος} & 4^{ος} νόμος). Ο νόμος καθορίζει τα προσόντα του νεαρού ερωμένου (2^{ος} νόμος). Ο νόμος καθορίζει τα μέσα που θα μετέλθει ο εραστής, για να κερδίσει τον ερώμενο (5^{ος} & 7^{ος} νόμος). Η απόκτηση ερωμένων θεωρείται σημαντική, ώστε μόνο στους εραστές επιτρέπεται η παραβίαση όρκων (8^{ος} νόμος). Όλοι αυτοί οι νόμοι δείχνουν ότι η παιδοφιλία ήταν αποδεκτή στην Αθήνα τόσο από τον νομοθέτη, όσο και από την κοινωνία στο σύνολό της. Όμως αμέσως μετά ο Πausanίας παρουσιάζει δύο κοινωνικές δραστηριότητες για το ίδιο φαινόμενο, που έρχονται σε αντίθεση με τους νόμους που ανέφερε προηγουμένως, και είναι οι εξής:

9^{ον}) οι πατέρες βάζουν παιδαγωγούς να επιτηρούν τα παιδιά τους (παιδαγωγούς έπιστάντες), ώστε να μη συναστρέφονται με τους επίδοξους εραστές (μη έωσι διαλέγεσθαι τοῖς έρασταῖς), 183c6-7.

10^{ον}) όταν συνομήλικοι ή φίλοι των παιδιών δουν αυτόν [τον φίλο τους] να συνομιλεί με ένα εραστή, τον επιπλήτουν (όνειδίζουσιν), 183c9.

Δεν γνωρίζουμε σε πιο βαθμό αληθεύει αυτή η μαρτυρία του Πausanίας, όμως η αντίθεση ανάμεσα στο τι όριζε ο νόμος και η κοινωνία, και στο τι έκαναν οι γονείς για να προσυλλάξουν τα άρρενα τέκνα της οικογένειας είναι εμφανέστατη. Πράγματι πολλοί γονείς έπαιρναν μέτρα προστασίας για τα αγόρια τους, προκειμένου να μην έλθουν σε επαφή με τους επίδοξους εραστές. Ο Πλάτων αναφέρει ότι τα παιδιά μεταξύ τους ενεθάρρυναν το ένα το άλλο να μην συνομιλούν με εραστές (Φαίδρ. 255a), και πως ακόμη και δούλοι έμπαιναν στην υπηρεσία φυλάξεως των παιδιών (Πλ. Λύσ. 208c, 223a).

Την αντίθεση αυτή ανάμεσα στο νομικό και κοινωνικό καθεστώς αφ' ενός, και στην οικογενειακή αντίδραση αφ' ετέρου την διεπίστωσε λογικά και ο ίδιος ο Πausanίας, και γι' αυτό αμέσως μετά προσπάθησε να την εξηγήσει λέγοντας τα εξής: «Αυτό το φαινόμενο [των παιδικών ερώτων] δεν είναι ένα απλό ζήτημα (ούχ' άπλουñ έστι, 183d4), και ούτε από μόνο του μπορεί να κριθεί ως 'καλό ή 'κακό', αλλά είναι 'καλό', αν διενεργείται 'σωστά' (άλλα καλῶς μὲν πραττόμενον καλὸν έστι, 183d6-7), και είναι 'κακό', αν διενεργείται 'λάθος' (αἰσχυρῶς δὲ αἰσχυρόν, 183d7). Διενεργείται λάθος, όταν [ένας ερώμενος] προσφέρεται σε ένα κακό εραστή και με τρόπο κακό (183d8), ενώ διενεργείται σωστά, όταν [ένας ερώμενος προσφέρεται] σ' ένα καλό εραστή με καλό τρόπο (183d9). Και ως κακός εραστής θεωρείται εκείνος που αγαπά περισσότερο το σώμα, παρά τον χαρακτήρα [του νεαρού ερωμένου του] (183e1-2)».

Να λοιπόν πώς αίρεται η αντίθεση ανάμεσα στον νόμο που προστατεύει την παιδοφιλία, και στους γονείς που παίρνουν μέτρα προστασίας των νεαρών τέκνων τους. Το ότι οι γονείς προστατεύουν τα παιδιά τους δεν σημαίνει ότι απέρριπταν τον θεσμό της παιδοφιλίας, δεν σημαίνει ότι αρνούσαν το άρρεν τέκνο της οικογένειας να συνάψει τέτοιου είδους σχέση, αντιθέτως το ενέκριναν και το αποδέχονταν πλήρως. Η προστασία που ασκούσαν πάνω στα νεαρά άρρενα μέλη της οικογένειας δεν είχε σκοπό να αποτρέψει την σχέση του νεαρού μέλους με ένα εραστή, αλλά να απαγορεύσει την σχέση αυτή με ένα 'κακό' και 'ακατάλληλο' εραστή για το νεαρό έφηβο. Συνεπώς νόμος, κοινωνία και οικογένεια ενέκριναν την ομόφυλη αυτή παιδευτική σχέση, κάτω όμως από συγκριμένες προϋποθέσεις και κανόνες. Κι αυτό δεν είναι υποψία, αλλά μια επίσης ομολογία του Πausanίας στον ίδιο διάλογο:

«Αυτούς εδώ λοιπόν [τους εραστές] ο νόμος θέλει να τους υποβάλλει σε δοκιμασία (τούτους δὴ βούλεται ὁ ήμέτερος νόμος εὔ καὶ καλῶς βασανίζειν, 184a1), και θέλει [οι νέοι, οι ερώμενοι] σε άλλους να υποχωρούν [ενν. στους καλούς εραστές], και άλλους να τους αποφεύγουν [ενν. τους κακούς έραστές]. Αυτός λοιπόν είναι ο λόγος για τον οποίον στους μεν [εραστές] δίνει το δικαίωμα να κυνηγούν [τους ερωμένους] (τοῖς μὲν δῶκειν, 184a2), αλλά και τους άλλους [ενν. στους ερωμένους] να τους αποφεύγουν (τοῖς δὲ φεύγειν, 184a3). Δηλ. θέλει [ο νόμος] να οργανώνει αγώνες και να θέτει δοκιμασία κρίσεως [για να δει] σε ποια κατηγορία ανήκει ο εραστής [ενν. είναι καλός ή κακός], και σε ποια ο ερώμενος [δηλ καλός ή κακός]. Σύμφωνα λοιπόν μ' όλα αυ-

τά το να υποκύψει [ένας ερώμενος σ' ένα εραστή] σε σύντομο χρόνο, αυτό θεωρείται πράγμα αισχρό, διότι [πρέπει] να περάσει ένα διάστημα, το οποίο δοκιμάζει πολλά πράγματα. Επίσης [ένας ερώμενος], αν υποκύψει με δέλεαρ τα χρήματα, ή κάτω από πολιτική πίεση, αυτό θεωρείται επονείδιστο, όπως και το αν φοβηθεί με τις πιέσεις [που του ασκηθούν] και δεν αντέξει, ή πάλι αν στην περίπτωση που του προσφερθούν χρήματα ή εξυπηρετήσεις πολιτικές, εκείνος [ο ερώμενος] δεν τα περιφρονήσει (184a-184b5)».

Με βάση λοιπόν τις απόψεις του Πausανία μπορούμε να κατατάξουμε εραστές και ερωμένους ως εξής:

Καλός εραστής = είναι αυτός που αγαπά τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα του νέου ερωμένου

Κακός εραστής = είναι αυτός που αγαπά το σώμα του νέου

Καλός ερώμενος = είναι εκείνος που μπορεί και διακρίνει τον καλό εραστή, δεν παρασύρεται από κάθε είδους προσφερόμενο δέλεαρ.

Κακός ερώμενος = είναι εκείνος που δεν διακρίνει τον καλό εραστή, αλλά και παρασύρεται με ευκολία, και μάλιστα πολύ γρήγορα.

Η ΠΑΙΔΟΦΙΛΙΑ ΩΣ ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΠΡΑΞΗ

Η παιδοφιλία υπό την προϋπόθεση ότι δεν τηρούνταν οι καθορισμένοι από τον νόμο κανόνες, εθεωρείτο ως κινούμενη στην παρανομία, και ήταν μια ενέργεια την οποίαν ο Αθηναϊκός νόμος την εδίωκε και την τιμωρούσε. Ο νομοθέτης γνωρίζοντας την επιθυμία πολλών ενηλίκων να συνάψουν σεξουαλικές σχέσεις με νεαρούς εφήβους αγνοώντας αυτούς του κανόνες, είχε πάρει μια σειρά μέτρων για την προστασία των νεαρών ανηλίκων. Οι χώροι των γυμναστηρίων και των εκπαιδευτηρίων ήταν τόποι όπου οι επίδοξοι 'εραστές' θήρευαν τους μελλοντικούς τους ερωμένους (Πλ. Συμπ. 217c· Χαρμ. 154a-c, Ευθύδ. 273a, Λύσις 206a, 207b, Αριστοφ. Ειρ. 762f· Όρν. 139-142). Για τον λόγο αυτόν ο νόμος απαγόρευε στους μη έχοντες εργασία να εισέρχονται στα διδασκαλεία και στα γυμναστήρια, αν αυτοί είχαν ηλικία μεγαλύτερη απ' εκείνη των μαθητών. Εξαιρούσε τους γιούς των δασκάλων, τους αδελφούς των μαθητών ή τους συζύγους των αδελφών – θυγατέρων των μαθητών, δηλ. τους θείους τους. Αν τώρα κάποιος παραβίαζε την πιο πάνω απαγόρευση, τιμωρείτο με θάνατο. Επίσης ένοχος κρινόταν και ο γυμνασιάρχης (Αισχ. I.12).

Επίσης ο νόμος απαγόρευε την εκμίσθωση εφήβων σε ενήλικες από τον πατέρα τους ή τον αδελφό τους ή τον θείο τους, ή εν γένει από τον επίτροπό τους. Στον χώρο των γυμναστηρίων όμως ήταν δυνατόν οι εραστές να σταματούσαν μόνο στην θέα και παρατήρηση των νεαρών επίδοξων εραστών τους χωρίς να τους προκαλούν καμία σεξουαλική παρενόχληση. Σ' αυτήν την περίπτωση η συμπεριφορά τους δεν ενοχλούσε την δικαιοσύνη στην Αθήνα και ούτε στιγματιζόταν κοινωνικά, αντιθέτως τύγχανε μιας ανοχής (Αισχ. I, 139). Αυτή η εξ αποστάσεως παρακολούθηση των νεαρών μελλοντικών ερωμένων δημιουργούσε ένα κοινωνικά αποδεκτό status ομοφυλικής δραστηριότητας. Όμως τα όρια πολλές φορές παραβιάζονταν. Ο Πλάτων (Φαίδρ. 232a-b) παρουσιάζει μια τέτοια συμπεριφορά που όμως δεν αναγνωρίζει φραγμούς και περιορισμούς, αλλά δέχεται ως λογική και αναπόφευκτη την ερωτική συνάντηση εραστή και ερωμένου στους χώρους των γυμναστηρίων. Αλλά και σύμφωνα με άλλες μαρτυρίες (Αριστοφ. Ειρ. 762ff, Όρν. 139-42) στους χώρους αυτούς κατέφευγαν οι επίδοξοι εραστές, προκειμένου να δουν και να επιλέξουν τον μέλλοντα ερωμένο τους Στον Πλ. Χαρμ. 154c ο Σωκράτης επισκεπτόμενος το γυμναστήριο του Ταυρέου συνάντησε τον νεαρό Χαρμίδα, για τον οποίον διεπίστωσε ότι ήταν ιδιαίτερα όμορφος, και ότι τον ακολουθούσαν αρκετοί επίδοξοι εραστές. Ομοίως στον Ευθύδημο 273a ο νεαρός Κλεινίας ακολουθείται από πολλούς επίδοξους εραστές, ανάμεσα στους οποίους ήταν και ο Κτήσιππος. Ο Κλεινίας συνομιλεί με δύο σοφιστές, τον Ευθύδημο και τον Διονυσόδωρο. Όταν ο Ευθύδημος κρύβει την θέα του Κλεινία προς τον Κτήσιππο, τότε εκείνος πλησιάζει περισσότερο (274bc).

Στην περίπτωση που κάποιος βοηθούσε τον νέο να συνάψει τέτοιου είδους σχέσεις υπήρχαν νομικές συνέπειες που εισηγούνταν την πιο αυστηρή ποινή (Αισχ. I, 13,14). Ακόμη και μια σεξουαλική παρενόχληση (ύβρις) επέφερε γι' αυτόν που θα την προκαλούσε είτε χρηματικό πρόστιμο είτε ακόμη και τον θάνατο (Αισχ. I, 15,16). Νόμος επίσης απαγόρευε στους νεαρούς Αθηναίους εφήβους να εκμισθώνουν τα σώματά τους λειτουργώντας ως «πόρνοι» ή «εταίροι», ο ίδιος νόμος που απαγόρευε και τους ενηλικούς Αθηναίους πολίτες να συμπεριφέρονται ομοίως (Αισχ. I, 22). Όμως ό,τι απαγορευόταν για τους Αθηναίους πολίτες (Αισχ. I,

19,72,90,163) επιτρεπόταν για τους μη Αθηναίους. Ένας έφηβος, ο Διόφαντος, κατέφυγε στον αρμόδιο άρχοντα που ήταν αρμόδιος για την εποπτεία των ορφανών, και του κατήγγειλε ότι ένας ξένος δεν του κατέβαλε το συμφωνηθέν ποσόν για την ερωτική τους συνεύρεση. Αφού λοιπόν η άρνηση της πληρωμής ήταν μία παράνομη ενέργεια εκ μέρους του μισθωτή, τότε πρέπει να συμπεράνουμε ότι η ενέργεια της εκμισθώσεως, δηλ. εν προκειμένω η ανδρική πορνεία, ήταν νόμιμη (Αισχ. I, 158).

3. Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΡΑΣΤΙΑΣ

ΠΟΡΝΟΙ, ΕΤΑΙΡΟΙ ΚΑΙ ΕΡΩΜΕΝΟΙ

Η Αθηναϊκή κοινωνία στο θέμα της παιδεραστίας ακολουθούσε το πνεύμα του νόμου, και το θεωρούσε κοινωνικά αποδεκτό, αν τηρούνταν οι θεσμοθετημένοι κανόνες από πλευράς τόσο του ‘εραστή’, όσο και του ‘ερωμένου’. Έτσι έκανε διάκριση ανάμεσα σε ‘πόρνους’ και ‘εταίρους’ αφ’ ενός, και σε ‘ερωμένους’ αφ’ ετέρου.

Πόρνοι ονομάζονταν εκείνοι οι οποίοι είτε ανήλικοι, είτε και ενήλικες, μίσθωναν το σώμα τους σε ένα Αθηναίο πολίτη έναντι αμοιβής για ένα σύντομο χρονικό διάστημα (Ξεν. Απομν. 1,6,13, Αριστοφ. Πλ. 153-159, I.G. Thera 3,536). Αυτοί συνήθως χρησιμοποιούσαν την κατοικία τους ως χώρο υποδοχής των επισκεπτών τους και στέκονταν εμπρός στην είσοδο προκειμένου να επιλεγούν από ένα πελάτη (Αισχ. I, 74). *Εταίροι* λέγονταν εκείνοι που συζούσαν με ένα Αθηναίο πολίτη στο σπίτι εκείνου για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, και προσφέροντάς του το σώμα τους κέρδιζαν προστασία και εξασφάλιζαν την επιβίωσή τους.

Η Αθηναϊκή κοινωνία απέρριπτε και τις δύο αυτές συμπεριφορές θεωρώντας ότι αποτελούν σεξουαλικές εκτροπές. Σύμφωνα με την νομοθεσία τους «πόρνοι» και «εταίροι» (Αισχ. I, 29) υφίσταντο συγκεκριμένες κυρώσεις καθώς τους απαγόρευαν οποιαδήποτε δημόσια αγόρευση, και στην περίπτωση που θα παρέβαιναν αυτήν την απόφαση περνούσαν από δίκη αντιμετωπίζοντας αυστηρές ποινές (Αισχ. I, 19, 20, 21, Cf. 40, 195). Με θανατική ποινή ο νόμος τιμωρούσε τόσο τον μισθωτή όσο και τον μισθούμενον αυτής της σχέσεως (Αισχ. I, 72, 87). Προκειμένου για τον Αθηναίο πολίτη εκείνον που θα προσέφερε χρήματα για να εξαγοράσει τις σωματικές υπηρεσίες ενός άλλου Αθηναίου συμπολίτη του ο νόμος προέβλεπε θάνατο δια λιθοβολισμού (Αισχ. I, 163). Ο νόμος αυτός δεν έκανε διακρίσεις ανάμεσα σε προαγωγούς ανδρών ή γυναικών (Αισχ. I, 184).

Πάντως η ανδρική ομοφυλοφιλία μεταξύ ενηλίκων έχοντας όλα αυτά τα πιο πάνω χαρακτηριστικά είτε με την μορφή του «πόρνου», του «εταίρου» ή του προαγωγού δεν επέσυρε κυρώσεις αν αυτός που την εξέφραζε ήταν μη Αθηναίος πολίτης, ξένος ή μέτοικος. Μάλιστα η Αθηναϊκή νομοθεσία σ’ αυτές τις νόμιμες περιπτώσεις προέβλεπε και ειδικό φόρο, το «πορνικό τέλος» (Αισχ. I, 119-120). Κρατούνταν επίσης και ειδικοί φορολογικοί κατάλογοι γι’ αυτό το «πορνικό τέλος» έτσι, ώστε αν κάποιος ήθελε να αντικρούσει την κατηγορία ότι είναι «πόρνος», μπορούσε να επικαλεστεί αυτούς τους καταλόγους στους οποίους υποτίθεται δεν έπρεπε να συμπεριλαμβανόταν και το όνομά του (Αισχ. I, 119-124).

Από την άλλη μεριά τις ομοφυλικές σχέσεις δύο ενηλίκων θα μπορούσε κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις να τις χαρακτήριζε μια καθολική «νομιμότητα». Αυτήν την «νομιμότητα» δεν πρέπει να την εκλάβουμε ως απλή κοινωνική ‘ανοχή’, αλλά ως πραγματική αποδοχή της συμπεριφοράς αυτής μέσα στα καθημερινά ήθη των Αθηναίων. Και για να προχωρήσουμε αυτήν την παραδοξότητα ακόμη πιο πέρα, να πούμε ότι αυτήν την «αποδοχή» την επεφύλασσαν τόσο για την ομοφυλική σχέση των ενηλίκων μεταξύ τους, όσο και για εκείνη μεταξύ ενηλίκων και ανηλίκων εφήβων νεαρών Αθηναίων.

Η κατανόηση των νόμιμων ομοφυλικών σχέσεων στην Ελλάδα αποτελεί ένα θέμα προβληματικό από την ίδια του την φύση. Πρώτον διότι καλούμαστε να ‘νομιμοποιήσουμε’ σήμερα κάτι που όλοι – ή σχεδόν όλοι – αντιμετωπίζουμε ως κοινωνική εκτροπή. Δεύτερον διότι ο τρόπος και η λογική με την οποίαν εκείνοι τότε ‘νομιμοποιούσαν’ την ομοφυλία είναι εντελώς ξένος στην δική μας σημερινή λογική. Κατ’ αρχάς να πούμε ότι

ένα βασικό κριτήριο ‘νομιμοποίησης’ των ομοφυλικών σχέσεων μεταξύ ενηλίκων, ή μεταξύ ενηλίκου και νεαρού εφήβου, ήταν η απουσία – όπως εξ άλλου είναι λογικό – της οποιασδήποτε χρηματικής συναλλαγής μεταξύ εραστή και ερωμένου, διότι κάτι τέτοιο παρέπεμπε αμέσως στον ‘παράνομο’ ομοφυλικό δεσμό, την ‘πορνεία’. Επίσης αυτό που επιπροσθέτως έπρεπε να χαρακτηριζέ την σχέση δύο ομοφύλων, για να ‘νομιμοποιηθεί’ κοινωνικά, ήταν η απουσία οποιασδήποτε σωματικής ή ψυχικής βίας (ύβρεως) από μεριάς του εραστή προς τον ερώμενο, δηλ. αυτό που έπρεπε να υπάρχει ανάμεσά τους ήταν ένας ‘Έρωσ’ κοινωνικά αποδεκτός, ένας έρωσ ‘νόμιμος’, ‘δίκαιος’. Όλα λοιπόν δείχνουν ότι η πρακτική στην Αθήνα, και φυσικά και στην Ελλάδα, μας οδηγεί αναπόφευκτα στον διαχωρισμό του ‘Έρωτος’ σε ‘νόμιμο’ και ‘μη-νόμιμο’, είτε αυτός αναφερόταν σε σχέση ενηλίκων, είτε ενηλίκων με ανηλίκους.

ΝΟΜΙΜΟΣ ΚΑΙ ΜΗ-ΝΟΜΙΜΟΣ ΟΜΟΦΥΛΙΚΟΣ ΕΡΩΣ

Η ιδιαιτερότητα της ‘Ελληνικής Ομοφυλίας’ είδαμε ότι εντοπίζεται στο γεγονός πως το ίδιο φαινόμενο άλλοτε κρινόταν ως ‘νόμιμο’ και κοινωνικά αποδεκτό, κι άλλοτε ως ‘παράνομο’ και κοινωνικά στιγματισμένο, και αυτό το επιβεβαιώνει μια σειρά μαρτυριών, στις οποίες αποδεικνύεται ο διαχωρισμός σε δύο κατηγορίες, στην καλή και στην κακή. Σε κάποιες απ’ αυτές γίνεται αναφορά μόνο στην κοινωνικά αποδεκτή και εγκεκριμένη μορφή του ομόφυλου έρωτα ως ‘*δίκαιου έρωτα*’, ενώ σε άλλες εμφανίζεται και η άλλη μορφή, η νομικά κολάσιμη και κοινωνικά στιγματισμένη, αλλά με όρους και έννοιες τελείως διαφορετικές απ’ αυτές που εμείς θα περιμέναμε να δούμε.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 1 «Δίκαιος Έρωσ». ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ (B73)

Η πρώτη φορά που γίνεται διάκριση μεταξύ μιας παιδεραστίας κοινωνικά αποδεκτής και μιας κοινωνικά στιγματισμένης, προέρχεται από ένα δικό του απόσπασμα (B73), όπου λέει ότι ‘*δίκαιος έρωσ άνυβρίστως έφίεσθαι τῶν καλῶν = δίκαιος έρωτας (παιδεραστία) είναι εκείνος στον οποίον κάποιος επιθυμεί την ομορφιά ενός νέου χωρίς διάθεση να τον προσβάλει*’, Democr. Fr. 128. cf. Stob. iii,5,23. Η αναφορά του Δημόκριτου σε ‘*δίκαιο έρωτα*’ αφήνει το ανοιχτό το ενδεχόμενο για ‘*άδικο*’, αν και δεν τον παρουσιάζει.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 2 «Δίκαιο Έρωσ vs Πορνεία» ΑΙΣΧΙΝΗΣ (I,136ff).

Ο Αισχίνης στον λόγο του ‘Κατά Τιμάρχου’ (I, 136) τονίζει τα εξής: ‘*ἐγὼ δὲ οὔτε ἔρωτα δίκαιον φέγω, οὔτε τοὺς κάλλει διαφέροντάς φημι πεπορνεῦσθαι..ff, = Εγὼ δεν ἔχω τίποτε ἐναντίον του έρωτα ἐκείνου (=του ομοφυλικού) που γίνεται τηρουμένων των κανόνων (έρωτα δίκαιον), οὔτε θεωρώ ως πόρνους (πεπορνεῦσθαι) ὅλους αὐτούς (=τους νέους ερωμένους) που είναι ἰδιαιτέρως ὁμορφοί*». Με βάση όσα λέει διακρίνει δύο κατηγορίες, απ’ ενός τον ‘καλό’ εραστή, και απ’ ετέρου τον ‘κακό’ ερώμενο, ως ‘πόρνο’. Με όσα όμως δεν λέει, αλλά τα εννοεί, θεωρείται βέβαιο πως υπάρχει και η ‘κακή’ πλευρά του ‘εραστή’, η άδικη, όπως και η ‘καλή’ του ‘ερωμένου’, που όμως δεν τις κατονομάζει.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 3 «Έραστής vs Μη Έραστής». ΠΛΑΤΩΝ (Φαίδρ. 230e-234c)

Ένα παρόμοιο διαχωρισμό μεταξύ θετικής και αρνητικής παιδεραστίας κάνει και ο Λυσίας, ο οποίος σε μια υποτιθέμενη συνομιλία του με τον νεαρό Φαίδρο αποκαλύπτει τις απόψεις του στο θέμα της παιδεραστίας. Στον ομώνυμο διάλογο του Πλάτωνα, (230e - 234c), ο Φαίδρος εξιστορεί στον Σωκράτη τις απόψεις του Λυσία σε μια συζήτηση που είχε μαζί του, όπου φαίνεται η διάκριση ανάμεσα στον ‘κακό’ εραστή (με τον όρο ‘Έραστής’), και στον ‘καλό’ εραστή (με τον όρο ‘Μη Έραστής’):

1. *Οι «εραστές» (τῶν μὲν ἐρώντων 232e3) δεν δίνουν σημασία στον χαρακτήρα του νεαρού, αλλά στα σωματικά του κάλλη. Αυτοί διατηρούν την σχέση όσο ο νεαρός παραμένει «νεαρός», ενώ θα τον εγκαταλείψουν μόλις μεγαλώσει.*

2. Οι «μη εραστές» (τοῖς δὲ μὴ ἔρωσιν 233a1) δεν ἔλκονται ἀπ' το ἐρωτικό πάθος, γι' αὐτό μένουν για πάντα συνδεδεμένοι με τον ἐρώμενό τους ὅσο κι αν ἐκεῖνος μεγαλώσει.
3. Συνεπῶς εἶναι προτιμότερο να συνδεθεῖς με ἐμένα, παρά με ἕνα «εραστή» (ἐραστῆ 233a5), διότι ο ἐρώτας (ὁ ἔρωτος 233b2) τους υποχρεώνει να συμπεριφέρονται εἰς βάρος του συντρόφου τους. Αὐτούς λοιπόν (τοῖς ἐρωμένοις 233b5) ἀξίζει να τους λυπάται κανείς.
4. Αὐτό που θα κερδίσεις με ἕνα «μη εραστή», σαν ἐμένα, εἶναι ὅτι δεν θα με δεις να καταβάλλομαι ἀπό το ἐρωτικό μου πάθος (ὑπ' ἔρωτος ἡττώμενος 233c1).
5. Αν νομίζεις ὅτι δεν ὑπάρχει ἰσχυρή φιλία, χωρίς να ἐκδηλώνει ο ἐνεργητικός σύντροφος ἐρώτα (ἐὰν μὴ τῖς ἔρων τυγχάνη 233c7), σκέψου τι συμβαίνει ἀνάμεσα σε γονεῖς και παιδιὰ.
6. Να θυμάσαι και τούτο, ὅτι: τους εραστές (τούς μὲν ἔρωντας 234b2) οἱ φίλοι-τους τους ἐπιπλήττουν σαν να ἔχουν κάνει κάτι κακό (γιατί τους ζηλεύουν, τους θεωροῦν ἀνταγωνιστές τους). Ὅμως τους μη εραστές (τοῖς δὲ μὴ ἔρωσιν 234b4) οἱ συγγενεῖς τους ὁμως ποτέ δεν τους ἐπέπληξαν ὅτι μ' αὐτό βλάπτουν τον εαυτό τους.

Στον λόγο αὐτόν βλέπουμε ὅτι για τον Λυσία ἀπό την μία ὑπάρχει ο 'κακός' ἐνεργητικός ἐνήλικος ομόφυλος, σύντροφος ἐνός νεαροῦ, ο οποίος ἀποκαλεῖται 'ὁ ἐρῶν', ἢ 'ἐραστής' ἢ 'ὁ ὑπ' ἔρωτος ἡττώμενος', ἢ 'ὁ ἐρῶν τυγχάνων'. Κι ἀπό την ἄλλη ὑπάρχει ο 'καλός', ο οποίος ονομάζεται 'μὴ ἐρῶν'. Πρόκειται για μια παράξενη διάκριση, που ὁμως ἐπιβεβαιώνει τον γενικό κανόνα, ὅτι ο 'ἐρώς' ὡς ομοφυλικός διαιρεῖται σε 'καλό' και 'κακό'. Το σημαντικό εἶναι ὅτι ο διαχωρισμός σε εἶδη γίνεται χωρίς να χρησιμοποιεῖται διαφορετικός ὅρος – ἐννοια σε κάθε περίπτωση, ἀλλά ἡ θέση και ἡ ἀρση του ἴδιου φαινομένου.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 4 «Ἐρώς vs Πανουργία». ΛΥΣΙΑΣ (Κατά Σίμωνος,44)

Ο Λυσίας στον λόγο του 'Κατά Σίμωνος, §44' συνδέει τον 'ἐρώτα' προς ἕνα νέο με την 'εὐήθεια', δηλ. την καλοσύνη της ψυχῆ του. Ο ομιλητής καταφέρεται ἐναντίον του Σίμωνος, ο οποίος συν-διεκδικούσε με τον ομιλητή τον ἴδιο νεαρό ὡς ἐρώμενο, τον Θεόδοτο, και κατηγορώντας τον λέει γι' αὐτόν: «Θαυμάζω δὲ μάλιστα τούτου τῆς διανοίας. Οὐ γὰρ τοῦ αὐτοῦ μοι δοκεῖ εἶναι ἐρᾶν τε και συκοφαντεῖν, ἀλλὰ τὸ μὲν τῶν εὐθεστέρων, τὸ δὲ τῶν πανουργοτάτων = *Με προβληματίζει πολύ ἡ συμπεριφορά αὐτοῦ ἐδῶ του ἀνθρώπου (του Σίμωνος), διότι δεν μπορεί ἕνας ἀνθρώπος να εἶναι συγχρόνως και ἐρωτευμένος (ἐρᾶν) και να συκοφαντεῖ (συκοφαντεῖν), ἀλλὰ το πρώτο (τὸ ἐρᾶν) εἶναι γνώρισμα ὁσων ἔχουν καλό χαρακτήρα (τῶν εὐθέστέων), ἐνῶ το δεύτερο (τὸ συκοφαντεῖν) εἶναι γνώρισμα των κακῶν ἀνθρώπων (τῶν πανουργοτάτων)».*

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 5 «Δίκαιος Ἐρώς vs Πονηρία» ΑΙΣΧΙΝΗΣ (II,166)

Σ' ἕνα λόγο του ο Αἰσχίνης, (II,166), ἀναφέρει τα ἐξῆς ἀπευθυνόμενος στον Δημοσθένη: «Εἰσηλθες εἰς εὐδαιμονοῦσαν οἰκίαν τὴν Ἀριστάρχου τοῦ Μόσχου· ταύτην ἀπώλεσας. Προῦλαβες τρία τάλαντα παρ' Ἀριστάρχου φεύγοντος· τοῦτον τὰ τῆς φυγῆς ἐφόδια ἀπεστέρησας, οὐκ αἰσχυνθεὶς τὴν φήμη, ἦν προσεποιήσω, ζηλωτῆς εἶναι τῆς ἡλικίας τοῦ μαιρακίου. Οὐ γὰρ δὴ τῆ γε ἀληθεία· οὐ προσδέχεται δίκαιος ἔρωτος πονηρίαν = *Μπήκες μέσα στο εὐτυχισμένο σπίτι του Ἀριστάρχου, του γιου του Μόσχου, και το κατέστρεψες. Αὐτόν τον ἴδιον τον στέρησες ἀπὸ τα ἀπαραίτητα ἐφόδια που χρειαζόταν για την ἐξορία του, και δεν ντράπηκες για την φήμη που ἐσύ ο ἴδιος διέδωσες για σένα, ὅτι δηλ. ἦσουν θαυμαστής της ομορφιάς του νεαροῦ. Μα δεν ἦσουν, διότι 'ὁ δίκαιος ἔρωτος' δεν ἔχει καμία σχέση με την 'πονηρίαν'».* Συνεπῶς για τον Αἰσχίνη, ὅπου ἐκδηλώνεται 'Δίκαιος ἔρωτος' δεν χωρεῖ 'πονηρία'.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 6 «Φιλανθρωπία» ΑΙΣΧΙΝΗΣ (I,171)

Ο Αἰσχίνης στο (I,171) ἐπανέρχεται στο ζήτημα της σχέσεως του Δημοσθένη με τον νεαρό Ἀρίσταρχο, και λέει ὅτι ἐκεῖνος ἐκμεταλλεύτηκε την ἀπουσία πατέρα ἀπὸ το σπίτι, την ἔλλειψη ἐκονομικῆς ἐπιστασίας ἀπὸ την χήρα μητέρα του νεαροῦ, και προσποιήθηκε τον 'εραστή' του νεαροῦ. Και ὅταν ο Αἰσχίνης φτάνει στην ἰδιαίτερη σχέση του Δημοσθένη με τον νεαρό λέει ὅτι «..τὸ μαιράκιον εἰς τὴν φιλανθρωπίαν ταύτην προσκαλεσάμενος, ἐλπίδων κενῶν ἐμπλήσας», χαρακτηρίζοντας την ἐρωτική σχέση ἐνός ἐνήλικα με ἕνα νεαρό, τη-

ρουμένων βεβαίως κάποιων κανόνων, ως ‘φιλάνθρωπια’, κάτι που στην συγκεκριμένη σχέση δεν υπήρχε. Άρα πάλι βλέπουμε να διακρίνεται ο ‘παιδικός έρωτας’ σε μια θετική και σε μια αρνητική, εκ των οποίων πουθενά δεν εμφανίζεται η δεύτερη ως ‘κακός ή άδικος έρωτας’.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 7 «έρᾶν VS ‘άσελγέειν’, και ‘άδιαφθόρως έρᾶσθαι’ VS ‘πεπορνεῦσθαι’». ΑΙΣΧΙΝΗΣ (I,137)

Επίσης ο Αισχίνης στο (I,137) δίνει τον ορισμό του ανθρώπου που νοιώθει ‘έρωτα’ (ομοφυλικό), δηλ. τον ορισμό του ‘έρᾶν’: «Ορίζομαι δ’ εἶναι τὸ μὲν έρᾶν τῶν καλῶν καὶ σωφρόνων φιλάνθρωπου πάθος καὶ εὐγνώμονος ψυχῆς, τὸ δὲ άσελγαίνειν άργυρίου τινὰ μισθούμενον ὕβριστοῦ καὶ άπαιδεύτου άνδρὸς έργον εἶναι· καὶ τὸ μὲν άδιαφθόρως έρᾶσθαι φημι καλὸν εἶναι, τὸ δ’ έπαρθέντα μισθῶ πεπορνεῦσθαι αἰσχρόν. Εδώ ο ‘έρως’ συνδέεται με την ψυχική καλλιέργεια του ερωμένου και την όποιαν ψυχική του ευαισθησία (cf. Αισχ. I,142). Πρόκειται για ένα από τα πιο ενδιαφέροντα χωρία, όσον αφορά το φαινόμενο της παιδεραστίας, όχι μόνο του Αισχίνη, αλλά και γενικώς της ελληνικής γραμματείας. Αυτά που λέει ή υπονοεί ο Αισχίνης είναι τα εξής:

1. Όταν αποφασίζει κάποιος να δώσει τους ορισμούς του ‘έρᾶν’ και του ‘έρᾶσθαι’, έχει δύο επιλογές: 1^{ov}) να πει «το να αγαπάς σημαίνει...{a,b,c,d}» και «το να αγαπιέσαι σημαίνει...{e,f,g,h}». 2^η) να πει «το να αγαπάς ένα καλό και συνετό νέο σημαίνει...{i,g,k,l}», και «το να αγαπιέσαι χωρίς υλικό συμφέρον σημαίνει...{m,n,o,p}». Σύμφωνα με την 1^η φόρμα διατύπωσης έχουμε δύο έννοιες ‘Γένους’, οι οποίες ορίζονται, η πρώτη ως {a,b,c,d}, και η δεύτερη ως {e,f,g,h}. Σύμφωνα με την 2^η φόρμα διατύπωσης έχουμε δύο έννοιες οι οποίες είναι ήδη ‘διαιρεμένες’, αφού όταν ορίζεις «το να αγαπάς ένα καλό και συνετό νέο σημαίνει...», εννοείς ότι υπάρχει και το ενδεχόμενο «το να αγαπάς ένα κακό και άφρονα νέο σημαίνει...», και όταν ορίζεις «το να αγαπιέσαι χωρίς συμφέρον σημαίνει...», εννοείς ότι υπάρχει και το ενδεχόμενο «το να αγαπιέσαι με συμφέρον σημαίνει...». Στου συγκεκριμένους ορισμούς ο Αισχίνης ακολουθεί την 2^η φόρμα διατύπωσης.
2. Οι δυο ορισμοί που δίνει, δημιουργούν και δύο ζεύγη αντιθέσεων, που αξίζει να δούμε πιο προσεκτικά. Το πρώτο ζεύγος αφορά την αντίθεση ανάμεσα στον ‘καλό’ και στον ‘κακό’ εραστή. Το δεύτερο ζεύγος αφορά την αντίθεση ανάμεσα στον ‘καλό’ και στον ‘κακό’ ερώμενο.

I. (τὸ έρᾶν τῶν καλῶν καὶ σωφρόνων) VS (τὸ άσελγαίνειν άργυρίου τινὰ μισθούμενον) για τους εραστές

II. (τὸ άδιαφθόρως άρᾶσθαι) VS (τὸ έπαρθέντα μισθῶ πεπορνεῦσθαι) για τον ερώμενος

Μιλώντας λοιπόν για εραστές και ερωμένους διευκρινίζει τα εξής:

I. Καλός Εραστής = εκείνος που εκτιμά την ομορφιά του νέου, αλλά και την ‘σωφροσύνη’ του, δηλ. την εγκράτειά του, την σύνεσή του. Δηλ. εκτιμά το γεγονός ότι ο νεαρός ερώμενος δεν άγεται από το πάθος του για το πρωκτικό σεξ ως παθητικός ομοφυλόφιλος, αλλά αντιθέτως κυριαρχεί πάνω στις αισθήσεις του. Οπότε ‘καλός’ εραστής είναι εκείνος που κι αυτός με την σειρά του δεν εξουσιάζεται από το πάθος του πρωκτικό σεξ ως ενεργητικός εραστής. **Κακός Εραστής** = εκείνος που ‘πληρώνει κάποιον νέο ερώμενο’, για να έχει μαζί του μια ερωτική σχέση.

II. Καλός Ερώμενος = εκείνος ο νέος που ‘αγαπιέται’ χωρίς ‘διαφθορά’. Δεδομένου τώρα ότι σε κάθε ‘καλό’ εραστή αντιστοιχεί κι ένας ‘καλός’ ερώμενος με όμοια χαρακτηριστικά, δηλ. πρέπει αυτοί οι δυο να μοιάζουν μεταξύ τους, γι’ αυτό λέγοντας ‘χωρίς διαφθορά’ εννοεί με ‘σύνεση – αυτοσυγκράτηση’, όπως την εννοήσαμε πιο πάνω, δηλ. με κυριαρχία πάνω στο πρωκτικό σεξ.

Συνεπώς οι ‘καλοί ερώμενοι προσδιορίζονται με βάση το πόσο μπορούν να κυριαρχούν πάνω στην μανία του πρωκτικού σεξ. Μπορεί τώρα κανείς να αποκλείσει την όποια σωματική επαφή μεταξύ τους, και μάλιστα οποιασδήποτε μορφής και ουσίας; Φυσικά και όχι, διότι όποιος εραστής ή ερώμενος αδιαφόρως αυτοκυριαρχείται πάνω σ’ αυτό το πάθος ως ενεργητικός ή παθητικός αδιαφόρως, δεν αποκλείεται και να έχει κάποια στιγμή μια οποιασδήποτε μορφής σωματική επαφή. Άρα στους ‘καλούς’ ερωμένους ένα είναι το σίγουρο, ότι δεν κυριαρχεί το σωματικό σεξ, χωρίς όμως και να αποκλείεται. **Κακός Ερώμενος** = εκείνος που

‘επειδή του πήραν τα μυαλά τα χρήματα, έγινε πόρνος’, αυτός δηλ. που χρησιμοποιεί το σώμα του ως παθητικός ομόφυλος, προκειμένου να κερδίσει χρήματα ή άλλα υλικά οφέλη.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 8 «Δίκαιος Έραστής». ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ (LXI, 1)

Ο Δημοσθένης στον λόγο του (LXI,1) αναφέρει ότι: «ὡς δίκαιος ἔραστής οὐτ’ ἂν ποιήσειεν οὐδὲν αἰσχρὸν οὐτ’ ἀξιῶσειεν = δίκαιος ἔραστής εἶναι ἐκεῖνος που οὔτε θα ἔκανε, οὔτε θα ζητούσε κάτι ἐπονείδιστο ἀπὸ τον ἐρώμενό του». Η διατύπωση αυτή αφήνει το υπονοούμενο ότι για τον Δημοσθένη υπάρχει και ‘ἀδίκος’, που είναι όμως κι αυτός ‘ἐραστής’. Άρα υπάρχουν δύο κατηγορίες ἐραστών, οι ‘ἀδικοὶ ἐρασταί’, και οι ‘δίκαιοι ἐρασταί’, που όμως παραδόξως δικαιούνται και οι δυο να ονομάζονται ‘ἐραστές’.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ:

Τα πιο πάνω οκτώ αποσπάσματα έχουν κάποια σημαντικά στοιχεία να δείξουν:

1^ο) Ο ρόλος του ‘ἐραστή’ στην ομοφυλική σχέση με τον νεαρό ‘ἐρώμενο’ είναι αυτός που κυριαρχεί και στα οκτώ πιο πάνω αποσπάσματα με την έννοια ότι διερευνάται αν με βάση αυτόν τον ρόλο ο ‘ἐραστής’ θα χαρακτηριστεί ως ‘καλός’ ή ‘κακός’. Δύο μόνο από τα οκτώ κείμενα ασχολούνται με τον ‘ἐρώμενο’ και με την δική του ‘καλή’ ή ‘κακή’ συμμετοχή στην ομοφυλική σχέση με τον ‘ἐραστή’. Αυτή η δυσαναλογία δείχνει ότι πιο ενδιαφέρον, ή ίσως και πιο προβληματικός ήταν ο ρόλος και πιο αμφιλεγόμενη η ποιότητα της συμμετοχής του ‘ἐραστή’.

2^ο) Το ρήμα ‘ἐρᾶν’ αναφέρεται αποκλειστικά στον ‘ἐραστή’ και ποτέ στον ‘ἐρώμενο’, που σημαίνει ότι ‘ἐρωτα’ ἐνοιώθε μόνο ο ἐνήλικος ομόφυλος, με τον νεαρό ‘ἐρώμενο’ απλώς να συμμετέχει παθητικά, για τον οποίον υπάρχει το ρήμα ‘ἐρᾶσθαι’, δηλ. μόνο ο ‘ἐραστής’ αγαπά, ενώ ο ‘ἐρώμενος’ αγαπιέται.

3^ο) Τόσο το ‘ἐρᾶν’, όσο και το ‘ἐρᾶσθαι’ εμφανίζονται ως ‘δίκαιο’ ή ‘ἀδικο’ αναλόγως της συμπεριφοράς ‘ἐραστή’ και ‘ἐρωμένου’.

Πιο συγκεκριμένα παρατηρούνται τα εξής:

1^ο) Τα χαρακτηριστικά του καλού ‘ἐραστή’:

Ο καλός ‘ἐραστής’, που ταυτίζεται με τον όρο ‘δίκαιος ἔρως’ (ΑΠ.1&2), και είναι αυτός που ξέρει να ξεχωρίζει τους προικισμένους με προσόντα νέους (ἐφίεσθαι τῶν καλῶν, ΑΠ.1· ἐρᾶν τῶν καλῶν καὶ σωφρόνων, ΑΠ.7). Ιδιαίτερος σημαντικό είναι το γεγονός ότι μία μόνο φορά για τον καλό ‘ἐραστή’ επιφυλάσσεται ο όρος ‘μη-ἐραστής’ (ΑΠ.3), κάτι που αποδεικνύει ότι σε πολλές περιπτώσεις οι ‘ἐραστές’ εκμεταλλεύονταν τους νεαρούς ‘ἐρωμένους’, και είχαν αποκτήσει κακή φήμη. Καλός λοιπόν ‘ἐραστής’, ή καλύτερα ‘μη-ἐραστής’, είναι όποιος σέβεται τον ‘ἐρώμενο’, δεν τον εγκαταλείπει όταν η ομορφιά εκείνου θα έχει περάσει, δεν παρασύρεται από το ερωτικό του πάθος για τον ‘ἐρώμενο’, οπότε δεν θα τον προσβάλλει, δεν θα τον ταπεινώνει με ό,τι κι αν εννοείται εδώ ως προσβολή ή ταπείνωση (ΑΠ.3). Ο καλός ‘ἐραστής’ ξεχωρίζει για το ήθος του (εὐηθεστάτων, ΑΠ.4), είναι αυτός που πρέπει να προσφέρει ‘όραμα’ και ‘μέλλον’ στην ζωή του νεαρού ‘ἐρωμένου’ του, κάτι που ο Δημοσθένης δεν μπόρεσε να δώσει στον δικό του νεαρό ‘ἐρώμενο’ (ΑΠ.6), είναι αυτός που δεν πρόκειται ποτέ να ζητήσει από τον ‘ἐρώμενό’ του κάτι κακό, κάτι εξευτελιστικό για τον νεαρό (οὐδὲν αἰσχρὸν, ΑΠ.8).

2^ο) Τα χαρακτηριστικά του κακού ‘ἐραστή’:

Κακός ‘ἐραστής’ είναι αυτός που κυριαρχείται, τυφλώνεται από το ερωτικό πάθος για τον νεαρό ‘ἐρώμενο’ (ὕπ’ ἔρωτος ἠττώμενος, ΑΠ.3), κάτι που δηλητηριάζει την σχέση τους, διότι την καθιστά καθαρά σωματική έχοντας χάσει κάθε ψυχική επαφή. Επίσης οι κακοί ‘ἐραστές’ επιδίδονται σε ένα εξοντωτικό ανταγωνισμό μεταξύ τους για το ποιος θα κατακτήσει τον ωραιότερο νεαρό (ΑΠ.3), και γι’ αυτόν τον λόγο καταφεύγουν πολλές φορές σε συκοφαντικές δυσφημίσεις (συκοφαντεῖν, ΑΠ.4), με συνέπεια να τους χαρακτηρίζει η δολιότητα (πανουργοτάτων, ΑΠ.4). Κακοί ‘ἐραστές’ είναι όσοι θέλγονται από την νεανική ηλικία του ‘ἐρωμένου’ αποσκοπώντας στην ικανοποίηση του γενετήσιου ενστίκτου τους (ζηλωτής εἶναι τῆς ἡλικίας, ΑΠ.5), μια συμπεριφορά που οδηγεί στην κακία (πονηρίαν ΑΠ.5). Κακοί ‘ἐραστές’ είναι όσοι κοροϊδεύουν τους νεαρούς

‘ερωμένους’ τους (ἐλπίδων κενῶν ἐμπλήσας, ΑΠ.6), αυτοί που πληρώνουν ένα νεαρό ‘ερώμενο’ προκειμένου να ικανοποιήσουν το πάθος τους (ἀσελγαίνειν ἀργυρίου τινὰ μισθούμενον, ΑΠ.7)

3^ο) Τα χαρακτηριστικά του καλού ‘ερωμένου’:

Ο ‘ερώμενος’ για να είναι καλός πρέπει να έχει κάποια ιδιαίτερα γνωρίσματα. Πρέπει να εκτός από τα σωματικά και ψυχικά προσόντα (τῶν καλῶν, ΑΠ.1), και μάλιστα να ξεχωρίζουν γι’ αυτά (κάλλει διαφέροντάς, ΑΠ.2). Πρέπει η σχέση τους με τον ‘εραστή’ τους να μην οδηγεί στην καταστροφή του χαρακτήρα τους (ἀδιαφθόρως ἐρᾶσθαί, ΑΠ.7).

4^ο) Τα χαρακτηριστικά του κακού ‘ερωμένου’:

Κακός ‘ερώμενος’ είναι όποιος χρηματιζόμενος από τον ‘εραστή’ του προσφέρει το σώμα του για να κερδίσει υλικά αγαθά (πεπορνεῦσθαι, ΑΠ.2· μισθῶ πεπορνεῦσθαι αἰσχρόν, ΑΠ.7).

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 9 «Ο ορισμός του Έρωτα» ΠΡΟΔΙΚΟΣ & ΞΕΝΟΦΩΝ.

Άφησα για το τέλος δύο από τα πιο σημαντικά χωρία, όσον αφορά τον ορισμό του ‘έρωτος’ ανάμεσα σ’ ένα ενήλικα και σ’ ένα νεαρό ‘ερώμενο’. Το πρώτο ανήκει στον Πρόδικο, ο οποίος μιλώντας για τον Έρωτα λέει κάτι πολύ σημαντικό: «Ἐπιθυμίαν μὲν διπλασιασθεῖσαν ἔρωτα εἶναι, ἔρωτα δὲ διπλασιασθέντα μανίαν γίγνεσθαι = η ‘επιθυμία’ αν διπλασιασθεί μέσα στην ψυχή του ανθρώπου, τότε μετατρέπεται σε Έρωτα. Και αν ο Έρωτας διπλασιασθεί, τότε μετατρέπεται σε τρέλα, Στοβ. ανθ. iv, 20b,65». Το ίδιο ακριβώς υποστηρίζει και ο Ξενοφών «ὥσπερ τὴν ἰσχυρὰν ἐπιθυμίαν ἔρωτα καλοῦσιν, οὕτω καὶ τὴν μεγάλην παράνοιαν μανίαν αὐτοὺς καλεῖν = ὅπως ακριβώς την σφοδρή επιθυμία της ψυχής την αποκαλούν οι άνθρωποι ‘Έρωτα’, έτσι και την μεγάλη παραφροσύνη την αποκαλούν τρέλα, Ξεν. απομ. iii, 9,7,6». Και στα δύο αυτά αποσπάσματα ο ‘Έρωτας’ είναι η μετεξέλιξη μιας σφοδρής ‘επιθυμίας’ της ψυχής του ανθρώπου, την οποίαν αν δεν μπορέσει να συγκρατήσει σε επίπεδα ανεκτά, τότε αυτή αποκτά δυνάμεις τέτοιες, τις οποίες ο ίδιος δεν μπορεί να ελέγξει, γίνεται από μόνη της μια τυραννική εξουσία στον άνθρωπο. Κι όλα αυτά φυσικά αναφέρονται στην ‘Έρωτα’ που νοιώθει ο ενήλικας για τον νεαρό ‘ερώμενό’ του.

Τα δυο αυτά χωρία διαφέρουν και σε ένα πολύ σημαντικό ζήτημα σε σχέση με όλα τα προηγούμενα. Όλοι οι πιο πάνω στοχαστές διακρίνουν την παιδευσιμότητα σε δύο κατηγορίες, τις οποίες τις εμφανίζει ο καθένας τους και με διαφορετικούς όρους, όμως το συμπέρασμα είναι το ίδιο για όλους, υπάρχει μία ‘καλή’ και μια ‘κακή’ μορφή παιδικού ‘Έρωτα’. Το λάθος που κάνουν εντοπίζεται στο ότι με την συγκεκριμένη διαίρεση θεωρούν τον ‘Έρωτα’ ως μία έννοια ‘Γένους’, η οποία υποδιαιρείται σε δύο κατηγορίες, στον ‘καλό’ και στον ‘κακό’ έρωτα. Έτσι όμως αποδίδουν τον ‘Έρωτα’ ως κοινό κατηγορούμενο σε δύο καταστάσεις εκ διαμέτρου αντίθετες και αντιφατικές μεταξύ τους· δεν μπορεί και ο ‘καλός’ και ο ‘κακός’ να είναι εξ ίσου ‘Έρωτας’, διότι ο ‘κακός’ θα πρέπει να έχει τα ακριβώς αντίθετα αρνητικά στοιχεία επάνω του, για να είναι ‘κακός’, οπότε δεν θα πρέπει να είναι ‘Έρωτας’.

Στον Πρόδικο και στον Ξενοφώντα ο ‘Έρωτας’ παύει να είναι έννοια ‘Γένους’, και γίνεται έννοια ‘Είδους’. Ως έννοια ‘Γένους’ θεωρείται η ‘Επιθυμία’ την οποίαν πλέον την υποδιαιρούν σε κανονικό και φυσιολογικό ερωτικό πάθος, δηλ. στον ‘καλό’, και σε εξαιρετικά διεγερμένη ερωτική διάθεση, που καταλήγει σε ερωτική διαστροφή, δηλ. στον ‘κακό’ έρωτα.

Η ΟΜΟΦΥΛΗ ΣΧΕΣΗ ΩΣ «ΦΥΣΙΚΟ» ΚΑΙ ΩΣ «ΜΗ-ΦΥΣΙΚΟ» ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

Όπως ακριβώς οι Έλληνες διέκριναν τον ομόφυλο έρωτα σε ‘νόμιμο’ και ‘μη νόμιμο’, με τον ίδιο τρόπο το αντιμετώπιζαν και ως ένα φαινόμενο που άλλοτε το θεωρούσαν ‘φυσικό’ και άλλοτε ‘μη φυσικό’. Αυτό ακριβώς κάνει ο Αισχίνης στον λόγο του «Κατά Τιμάρχου», όπου μιλώντας για την παιδευσιμότητα υποστηρίζει στην αρχή την ‘φυσικότητα’, την ‘φυσιολογικότητα’ του φαινομένου αυτού (§138): «Οι γονείς μας όταν νομοθετούσαν προκειμένου για τα ζητήματα εκείνα που επιβάλλονται επάνω μας ως επιταγές από την ανθρώπινη φύση μας (ὅτε ὑπὲρ... τῶν ἐκ φύσεως ἀναγκαίων ἐνομοθέτουν) ὅσα ἐπέτρεπαν στους ελεύθερους πολίτες, τα απαγόρευαν στους δούλους (τοῖς δούλοις ἀπέϊπον μὴ ποιεῖν) [...] Επίσης ο νομοθέτης ἀπηγόρευσε στους δούλους να γίνονται εραστές ενός ελεύθερου νέου (δοῦλον ἐλευθέρου παιδὸς μήτ’ ἐρᾶν μήτ’ ἐπακολουθεῖν), διότι

θα είχε βαριές τιμωρίες. Όμως δεν εμπόδισε τον ελεύθερο πολίτη να γίνεται εραστής ενός νέου (άλλ' οὐ τὸν ἐλεύθερον ἐκώλυσεν), ή να έχει σχέση μαζί τους (ὁμιλεῖν), ή να τον παρακολουθεί (ἀκολουθεῖν), διότι θεώρησε ότι όλα αυτά δεν δημιουργούν προβλήματα στον νέο (οὐδὲ βλάβην τῷ παιδί), αλλά αποδεικνύουν την σύνεση του χαρακτήρα του (ἀλλὰ μαρτυρίαν σωφροσύνης ἠγήσατο συμβαίνειν)». Η ομόφυλη σχέση ενός ενήλικα με ένα νεαρό έφηβο θεωρείται σύμφωνα με τον νόμο στην Αθήνα ένα 'φυσιολογικό' γεγονός, το οποίο στηρίζεται από την άγραφη νομοθετική ρύθμιση του παρελθόντος. Δικαιωμένο όπως είναι στο απώτερο παρελθόν διεκδικεί την θέση του μέσα στην κοινωνία, τηρουμένων βεβαίως κάποιων βασικών κανόνων.

Προχωρώντας όμως στον λόγο του (§185) παίρνει την αντίθετη θέση για την ομοφυλία χαρακτηρίζοντάς την ως «γυναικείο αμάρτημα», και συνεχίζει συγκρίνοντας τον ομοφυλόφιλο Τίμαρχο με μια μοιχαλίδα γυναίκα λέγοντας ότι «ποιος είναι τόσο ακαλλιέργητος, ώστε να τιμωρήσει άβριο μια γυναίκα μοιχαλίδα που στο κάτω – κάτω έκανε κάτι 'φυσικό'; (τῇ μὲν κατὰ φύσιν ἀμαρτανούση χαλεπαίνων), ενώ από την άλλη θα δώσει υπεύθυνη θέση σε κάποιον (σαν τον Τίμαρχο), ο οποίος έχει ρεζιλέψει τον εαυτό του αντίθετα με την φύση (παρά φύσιν)». Δηλ. για τον Αισχίνη ο ετεροφυλικός έρωτας ως μοιχεία είναι 'κατά φύσιν', έστω κι αν είναι προϊόν παρανόμου σχέσεως, αλλά ο ομοφυλικός είναι 'παρά φύσιν'.

Δεν χωρεί αμφιβολία ότι ανάμεσα στα δύο αυτά χωρία του ίδιου λόγου υπάρχει μια φανερή αντίφαση – αντίθεση, η οποία δεν βρίσκεται μόνο στο ότι στον ίδιο λόγο αλλού (§138) εγκρίνει την ομοφυλία, κι αλλού (§185) την καταδικάζει, αλλά κυρίως στο ότι χρησιμοποιεί τον ίδιο όρο, 'φύσιν', για δύο πράγματα που είναι αντίθετα μεταξύ τους. Δηλ. στην §138 η ομοφυλία θεωρείται 'έκ φύσεως άναγκαία', ενώ στην §185 η ετεροφυλία επίσης θεωρείται 'έκ φύσεως'.

Μια παρόμοια αντίφαση εμφανίζει και ο Ξενοφών στον Ιέρωνα Ι,31-3, όπου μιλώντας ο ίδιος ο τύραννος λέει: «Εγώ αγαπώ τον Δαϊλόχο για όλα εκείνα τα πράγματα, τα οποία ίσως αναγκάζει η φύση του ανθρώπου να επιθυμούμε από τους ωραίους νέους (έρῶ μὲν Δαϊλόχου ὧνπερ ἴσως ἀναγκάζει ἡ φύσις ἀνθρώπου δεῖσθαι παρὰ τῶν καλῶν)», όπου η ομοφυλία φαίνεται να πηγάζει από την 'φύσιν' του ανθρώπου. Ο ίδιος όμως στην 'Κύρου Παιδείαν' (VI,1,31) εμφανίζει τον νεαρό Αράσπα να ερωτεύεται μια γυναίκα, και αυτός ο έρωτας ο ετεροφυλικός πλέον να οφείλεται σε μια 'ανάγκη' που ένοιωσε εσωτερική ο νεαρός Αράσπας «συνεβεβήκει γάρ τῷ Ἀράσπα τοιάδε: ληφθεῖς ἔρωτι τῆς γυναικὸς ἠαγκάσθη προσενεγκεῖν λόγους αὐτῇ περὶ συνουσίας = στον Αράσπα συνέβη το εξής: επειδὴ τον κατέλαβε ένας έρωτας για μία γυναίκα αναγκάσθηκε να της κάνει προτάσεις για ερωτική συνένωση».

Τα δύο αυτά χωρία του Ξενοφώντα δείχνουν ότι ομοφυλικός και ετεροφυλικός έρως μοιάζουν στο ότι εθεωρούντο 'φυσικές παρορμήσεις', παρά το γεγονός ότι εμφανίζονται με διαφορετικά αποτελέσματα. Αυτή η ομοιότητα δεν παραπέμπει σε αντίφαση, αν δούμε τι λέει ο αντίπαλος του Σίμωνα στον λόγο του Λυσία (Κατά Σίμωνος, 4), «Σε όλους τους ανθρώπους υπάρχουν έμφυτες οι επιθυμίες (ἐπιθυμῆσαι μὲν ἅπασιν ἀνθρώποις ἔνεστιν)», που με απλά λόγια σημαίνει ότι υπάρχει σ' όλους τους ανθρώπους μία έμφυτη τάση να 'επιθυμούν' ό,τι η 'φύσις' του καθενός πάντοτε επιβάλλει. Αυτή η έμφυτη τάση είναι που καθορίζει τις συμπεριφορές τους, και την προσωπική πνευματική και ψυχική τους ανάπτυξη. Και όποια γνωρίσματα έχει κάποιος, μπορεί να τα έχει άλλος σε μεγαλύτερη, κι άλλος σε μικρότερη ένταση. Γι' αυτό στην ελληνική αντίληψη επικρατεί η λογική ότι κάποιος είναι, ή μπορεί να είναι, είτε περισσότερο είτε λιγότερο ομοφυλόφιλος από κάποιους άλλους. Αυτό προκύπτει από ό,τι λέει ο Αριστοφάνης στο Πλατωνικό Συμπόσιο (189c-193d) προκειμένου για την ιδιαίτερη 'φύσιν' του καθ' ενός, ως προς την ερωτική του διάθεση. Από την ιστορία που διηγείται ο Αριστοφάνης προκύπτει το συμπέρασμα ότι κάθε άνθρωπος έχει μια ιδιαίτερη 'φύσιν', που αφορά τον ομοφυλικό ή τον ετεροφυλικό έρωτα. Πάντως έχει μία 'φύσιν', αυτό είναι σίγουρο και αδιαμφισβήτητο. Σ' αυτήν την 'φύσιν' αναφέρεται και ο Αισχίνης (I,41) όταν παρουσιάζει κάποιον Μισγόλα, που είχε το μυαλό του ήταν συνεχώς στον ομοφυλικό έρωτα, (περὶ δὲ τὸ πρᾶγμα τοῦτο δαιμονίως ἐσπουδακῶς). Την ίδια αντίληψη περί υπάρξεως μιας ιδιαιτέρας 'φύσεως' στον καθ' ένα μας προκειμένου για τις ερωτικές του διαθέσεις έχει και ο Ξενοφών, που μιλώντας για κάποιον Επισθένη (Ανάβ. VII, 4,7) αναφέρεται στους δικούς του 'τρόπους', δηλ. στα ιδιαίτερα γνωρίσματα των ερωτικών του προτιμήσεων. Όμως και αλλού ο Αισχίνης χρησιμοποιεί τον όρο 'προαίρε-

σις' (I,195), και ο ίδιος πάλι στο (I,140) βρίσκεται σε δίλημμα αν πρέπει να ονομάσει την σχέση του Αρμόδιου με τον Αριστογείτονα ως 'έρωτα' ή 'κάτι άλλο εκτός από έρωτα' (είτε έρωτα είτε τρόπον χρή προσειπεῖν).

Η φυσικότητα της οποίας παρορμήσεως, είτε ομοφυλικής, είτε ετεροφυλικής, φαίνεται από το πώς οι έλληνες αντιμετώπιζαν τις θεότητες του έρωτα, την Αφροδίτη και τον Έρωτα. Και οι δύο τους είναι δυνάμεις που μας ωθούν στην ερωτική σχέση, με διαφορετικούς όμως τομείς δράσεως η κάθε μία. Η Αφροδίτη σχετίζεται με την σεξουαλική επαφή κατά κυριολεξίαν. Ο Έρωτας ως θεότητα σχετίζεται με την ερωτική επιθυμία μας, αυτό που στην εποχή μας ονομάζουμε Libido. Οι ρόλοι τους όμως – αν και ξεκαθαρισμένοι – εμπλέκονται, και δεν είναι απολύτως διαχωρισμένοι. Ο Έρωτας στην Αρχαϊκή εποχή θεωρείται ότι πρώτος αυτός εισήλθε στην καθημερινότητα, ενώ στα Κλασσικά χρόνια θεωρείται ως υπηρέτης και όργανο της Αφροδίτης. Στην ελληνιστική περίοδο είναι το άτακτο παιδί της. Επίσης στην ίδια περίοδο, την ελληνιστική, η Αφροδίτη ως γυναίκα θεωρήθηκε ότι είναι η θεοποιημένη έκφραση της επιθυμίας του ομοφυλικού έρωτα, ενώ ο Έρωτας ως άνδρας του ετεροφυλικού έρωτα (Μελέαγρος 18). Βλέπουμε στον Θέογνι (1304, 1319ff) ότι η ομορφιά ενός νέου, με την οποία θα θέλξει τον 'εραστή' του, είναι δώρο της Αφροδίτης, γι' αυτό και με τον όρο «Αφροδίσια» δήλωναν την παιδεραστία, όπως αποδεικνύεται σε πολλά αποσπάσματα. Στον Ξενοφώντα (Ξεν. Ιέρ. 1,29) παίρνουμε την πληροφορία ότι «Ένας τύραννος μειονεκτεί πολύ περισσότερο στις σχέσεις του με νεαρούς ερωμένους (έν τοῖς παιδικοῖς ἀφροδισίοις), ἀπ' ὅ,τι στις σχέσεις του με το γυναικείο φύλο. cf. Ξεν. Απομν. I,3,8». Πάλι στον Ξενοφώντα (Αγησ. 5,4) μαθαίνουμε για την εγκράτεια που έδειχνε ο Αγησίλαος στους παιδικούς έρωτες (περὶ γέ μὴν ἀφροδισίων ἐγκρατείας αὐτοῦ). Επίσης στον Ξενοφώντα (Οικονομικός 12,13) ο Ισχόμαχος ομολογεί ότι «ὄσοι εἶναι μανιώδεις με την παιδεραστία (οἱ τῶν ἀφροδισίων δυσέρωτες) δεν μπορούν να σκεφτούν στην ζωὴ τους τίποτε ἄλλο εκτός ἀπ' αὐτό, cf. Ξεν. Ανάβ. II,6,6. Απομν. II, 1,21-23)».

Ὅτι θεωρούσαν γενικῶς τον 'παιδικό έρωτα' ως αναπόσπαστο κομμάτι της ερωτικής συμπεριφοράς του άρρενος, ὁπότε και άκρως φυσιολογικό, αποδεικνύεται από μια επιγραφή στην Επίδαυρο (I.G. IV²,1, 121, 104-106) «άνηρ έν αἰδοίωι λίθον. οὔτος ένύπνιον εἶδε· ἐδόκει παιδί καλῶι συγγίνεσθαι, ἐξονειρώσσων δέ τὸλ λίθον ἐγβάλλει καὶ ἀνελόμενος ἐξῆλθε έν ταῖς χερσὶν ἔχων = ένας άνδρας είχε πέτρα στην ουροδόχο κύστη. Εἶδε στον ύπνο του ένα όνειρο ότι συνουσιάστηκε με ένα όμορφο νέο, και με την εκσπερμάτιση η πέτρα έφυγε». Η 'φυσικότητα' της σεξουαλικής συνεννόσεως, είτε ομοφυλικής είτε ετεροφυλικής, εμφανίζεται στον Ξενοφώντα (Ξεν. Ανάβ. IV,1,14) όπου οι στρατιῶτες δεν δέχονται να παραδώσουν τρόπαια που είχαν συλλάβει, δηλ. 'νεαρούς άνδρες ή ωραίες γυναίκες'. Η ίδια παράθεση δίπλα – δίπλα ομοφυλικού και ετεροφυλικού έρωτα ως φυσιολογικών και των δύο εμφανίζεται και στον Πλάτωνα, (Νόμοι 840a), όταν μαθαίνουμε για ένα Ολυμπιονίκη, ο οποίος προκειμένου να μη σπαταλήσει τις σωματικές του δυνάμεις, δεν προχωρούσε σε καμία επαφή σωματική 'ούτε με νεαρό, ούτε με γυναίκα', και λέγεται με τον πλέον 'φυσικό' τρόπο.

Η 'φυσικότητα' του ομοφυλικού έρωτα φαίνεται από την ευκολία με την οποία ένας νεαρός άλλαζε τον ερωτικό του ρόλο· ενώ για καιρό μπορεί να ήταν ερώμενος κάποιου ενηλίκου, κάποια στιγμή δεν αποκλείεται να ερωτευθεί μελλοντικά μια γυναίκα, δηλ. να περάσει στην ετεροφυλική σχέση σαν να μην υπάρχει μεταξύ τους κανείς ουσιαστικός διαχωρισμός. Αυτό για παράδειγμα βλέπουμε να περιγράφεται σε ένα ποίημα του Μελέαγρου (Anth.Graec. 12,109), όπου ένας νεαρός γνωστός ερώμενος πολλών εραστών ήρθε κάποτε η στιγμή να ερωτευθεί ο ίδιος μια γυναίκα, το Τιμάριον. Το ίδιο ακριβώς σκηνικό παρουσιάζει και ο Θεόκριτος σ' ένα από τα 'Ειδύλλια' του, (2,44ff), όπου μια νεαρή γυναίκα, που έχει χάσει τον εραστή της, ζητεί από την Αρτέμιδα την δική της μεσολάβηση, ώστε αυτός να επιστρέψει σ' εκείνη, και ομολογεί ότι δεν την νοιάζει αν τώρα δίπλα στον πρώην εραστή της 'είτε βρίσκεται μια γυναίκα ερωμένη, είτε κι ένας άνδρας εραστής (είτε γυνά τήνῳ παρακέκλιται είτε καὶ άνήρ)'. Και να προσέξουμε ότι μιλάει για 'άνδρα', κι όχι για 'αγόρι' ή 'παιδί'. Αυτό μας κάνει να πιστεύουμε ότι ο συγκεκριμένος εραστής της κοπέλας ενώ είχε για μεγάλο χρονικό διάστημα ενεργητικό ρόλο μαζί της, τώρα πιθανόν να έχει περάσει δίπλα σε ένα άνδρα ως 'παθητικός ομοφυλόφιλος', ή πάλι ως ενεργητικός δίπλα σε μία άλλη γυναίκα. Κάτι παρόμοιο λέει και ο Αισχίνης στον λόγο του 'Κατά Τιμάρχου' (42 & 75), όπου εμφανίζει τον Τιμάρχο ως ομοφυλόφιλο, εταίρο και πόρνο να παίρνει χρήματα από τους 'πελάτες' του, αλλά μετά από ένα χρονικό διάστημα να διώκει ερωτικά και να παρενοχλεί παντρεμένες γυναίκες στην Άνδρο (107), αλλά και να ξοδεύει χρήματα σε πόρνες (115).

Επιστρέφοντας στην αντίφαση που διαπιστώσαμε να διατυπώνεται φανερά από τον Αισχίνη στον λόγο του ‘Κατά Τιμάρχου’ ανάμεσα στα χωρία (136 & 138) αφ’ ενός, και (185) αφ’ ετέρου, όπου στα μεν δύο πρώτα παρουσιάζει την ομοφυλία ως κάτι το ‘φυσιολογικό’, ενώ στο δεύτερο η ετεροφυλική σχέση μιας γυναίκας – και μάλιστα μοιχαλίδας – εμφανίζεται ως ‘φυσιολογική’, ενώ μια ομοφυλική σχέση ενός άνδρα ως ‘μη φυσιολογική’, μπορούμε τελικά να πούμε τα εξής. Στην περίπτωση των γυναικών – ακόμη και παντρεμένων – η υποχώρηση σε μια σεξουαλική σχέση εξωσυζυγική θεωρείται ‘φυσιολογική’ με την λογική ότι οι γυναίκες δεν έχουν την εσωτερική αντίσταση – που έχουν οι άνδρες – απέναντι σε προκλήσεις, όπως είναι η απόλαυση, η άνεση, η ηδονή. Αντιθέτως προκειμένου για τους άνδρες η υποχώρηση σε σεξουαλική ομοφυλική σχέση είναι ‘παρά φύσιν’, διότι ένας άνδρας ως παθητικός ομοφυλόφιλος δεν μπορεί να επικαλεστεί ως πρόσχημα την ίδια δικαιολογία με μια γυναίκα, δηλ. ότι ενέδωσε στην όποια ευχαρίστηση κρύβει ο ομοφυλικός έρωτας, διότι απλούστατα ως παθητικός ‘ερώμενος’, όπως έχουμε δει, δεν πρέπει να νοιώθει τα ίδια με μια γυναίκα, διότι τότε είναι, ή αρχίζει να γίνεται γυναίκα, δηλ. λειτουργεί ‘παρά φύσιν’. Συνεπώς στα χωρία αυτά αντίθεση δεν υπάρχει.

4. ΟΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

1^ο Η ΟΜΟΦΥΛΗ ΣΧΕΣΗ ΕΓΓΥΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ‘ΑΣΦΑΛΕΙΑ’ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Όταν νόμος, κοινωνία και οικογένεια αποδέχονταν, ενέκριναν και παρότρυναν την παιδευτική ομόφυλη σχέση του νεαρού εφήβου με τον ενήλικα Αθηναίο πολίτη, το ερώτημα που λογικά τίθεται επιζητώντας απάντηση είναι ‘γιατί’. Πριν περάσουμε σε μαρτυρίες από κείμενα, που δίνουν εν μέρει απάντηση στο ερώτημα αυτό, πρέπει να πούμε πως είναι αδύνατον να την ενέκριναν χωρίς να υπήρχε κάποιος σοβαρός λόγος, ένας λόγος που ξεπερνούσε τις δικές μας ηθικές και λογικές αναστολές και αντιρρήσεις. Επίσης πάλι πριν περάσουμε σε οποιαδήποτε απάντηση στο ερώτημα αυτό, πρέπει να καταλάβουμε ότι οι αντιλήψεις περί ‘ηθικής’, που σχηματίζονται σε μία κοινωνία, και που μετασχηματίζονται σε γραπτό κείμενο νόμου, είναι αποτέλεσμα ‘ειδικών’ συνθηκών, οι οποίες επικρατούν και έχουν καθιερωθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα. Και αν διερωτηθείτε ποιες είναι αυτές οι συνθήκες, που διαμορφώνουν την εκάστοτε ‘ηθική’ αντίληψη, η απάντηση είναι απλή: ‘οι ανάγκες τις κοινωνίας σε κάθε εποχή’.

Όταν ένα κοινωνικό σύνολο έχει μια ‘ανάγκη’ σημαντική για την διατήρησή της εν ζωή, και διαπιστώσει ότι είναι αδύνατον να την ικανοποιήσει, γιατί τα ‘μέσα’ που διαθέτει δεν επαρκούν, τότε ‘ηθικοποιεί’ κάθε τι που βλέπει γύρω της, ‘νομιμοποιεί’ υποχρεωτικά ό,τι μπορεί να βοηθήσει στην εξυπηρέτηση αυτής της ‘ανάγκης’, όσο ακραίο και εκτός ορίων κι αν είναι αυτό. Όταν διερωτώμεθα γιατί η Ελληνική κοινωνία ‘ηθικοποίησε’, ‘νομιμοποίησε’ την παιδευασία (κάτω φυσικά από προϋποθέσεις), η απάντηση εντοπίζεται σε μία ‘ανάγκη’ ζωτικής σημασίας, την οποία δεν μπορούσε να ικανοποιήσει διαφορετικά λόγω ελλείψεως μέσων, ειμή μόνο έτσι, και αυτή η ‘ανάγκη’ ήταν η ‘ασφάλεια’ του κοινωνικού συνόλου.

Μέσα στα τόσα πολλά και σοβαρά προβλήματα, τα οποία αντιμετώπιζε η τότε ελληνική κοινωνία, οικονομικά και πολιτικά, ένα ήταν το πιο σοβαρό, η ‘ανασφάλεια’ της επόμενης ημέρας. Κανείς δεν ήταν σίγουρος ότι η επόμενη ημέρα θα είναι όπως και η προηγούμενη, διότι τόσο εξωτερικοί όσο και εσωτερικοί κίνδυνοι σκέπαζαν με μία αόρατη απειλή την ‘ασφάλειά’ τους. Τα πάντα θα μπορούσαν να γίνουν την επόμενη ημέρα, μία επίθεση ενός διπλανού ανταγωνιστικού κρατιδίου, η ενός ακόμη και μακρινού επιδρομέα, μία στασιαστικού χαρακτήρα κίνηση μέσα στην πόλη. Πέραν όμως αυτών ο φόβος ελλόχευε και για εγκληματικές πράξεις μεταξύ συμπολιτών. Ληστείες, βανδαλισμοί, κλοπές, σεξουαλικού χαρακτήρα εγκλήματα, πάσης φύσεως εκμεταλλεύσεις και ραδιουργίες, ήσαν ενέργειες που απειλούσαν την ‘επομένη ημέρα’ τους. Μη έχοντας λοιπόν τους απαραίτητους μηχανισμούς, για να αντιμετωπίσουν όλα αυτά τα κακά ενδεχόμενα, μία λύση τους απέμενε, να φροντίσουν έτσι, ώστε ανάμεσα στους πολίτες να δημιουργηθεί ένας τέτοιος δεσμός, ο οποίος αφ’ ενός να απέτρεπε τις όποιες εγκληματικές ενέργειες μεταξύ τους, αλλά και να εγγυόταν μία σθεναρή αντίσταση σε ενδεχόμενη απειλή από εξωτερικούς ή εσωτερικούς κινδύνους.

Με πολλούς τρόπους μπορεί να δημιουργηθεί ‘δεσμός’ ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας· υπάρχουν οι οικονομικοί δεσμοί, οι συγγενικοί εξ αίματος ή εξ αγχιστείας, οι οικογενειακοί πρώτου βαθμού, οι πολιτικοί, οι θρησκευτικοί, οι ιδεολογικοί. Κανείς όμως απ’ αυτούς δεν μπορούσε να εξασφαλίσει αυτήν την ‘τυφλή’ αφοσίωση του ‘ένός’ στον ‘άλλον’ σε περίπτωση κινδύνου, την οποίαν τόσο χρειαζόταν η τότε κοινωνία, όσο ο ‘Ερωτικός’ δεσμός. Δύο τέτοιοι ‘δεσμοί’ θα μπορούσαν να καλλιεργηθούν μέσα στην πόλη, ένας μεταξύ αρρένων και θηλέων, και ένας άλλος μεταξύ αρρένων μόνο. Ο ετερόφυλος ερωτικός δεσμός ήταν όντως, ή θα μπορούσε να ήταν, αρκετά ισχυρός μέσα στην κοινωνία, όμως εκείνοι άλλο χρειαζόνταν, άλλο είχαν ‘ανάγκη’. Ήθελαν την ώρα της μάχης ο στρατιώτης να παρακινείται σε ηρωικές πράξεις από ένα κίνητρο που θα το έχει δίπλα του, να πολεμά για μία ‘εικόνα’ που θα την έβλεπε εκείνη την στιγμή που η νίκη απαιτεί απ’ αυτόν να καταβάλει το έσχατο των δυνάμενών του. Αν είχαν ‘επενδύσει’ στην ετερόφυλη σχέση, όσο δυνατή κι αν θα ήταν, δεν θα τους εξυπηρετούσε, γιατί την κρίσιμη ώρα της μάχης θα απουσίαζε. Αν όμως βασιζόνταν στην ομόφυλη σχέση, τότε το κίνητρο που τόσο πολύ είχαν ανάγκη για την αυτοθυσία του στρατιώτη, θα υπήρχε δίπλα στον κάθε ένα πολεμιστή, καθώς την ώρα της μάχης ο ‘εραστής’ θα κρινόταν από τον ‘ερώμενο’ του, και ο ‘ερώμενος’ από τον ‘εραστή’ του. Για να το πούμε με λίγα, αλλά κατανοητά λόγια, νόμος, κοινωνία, οικογένεια ήσαν πρόθυμοι να αποδεχθούν την ‘Ελληνική ομόφυλη παιδεραστία’, αρκεί με αυτήν να ήσαν όλοι τους σίγουροι ότι ο ερωτικός αυτός δεσμός θα υποχρεώσει ‘εραστή’ και ‘ερώμενο’ να προσφέρουν τον καλύτερο εαυτό τους την κρίσιμη ώρα θέλοντας ο μιν ‘εραστής’ να δικαιώσει την εικόνα του ‘άξιου εκπαιδευτή’ έναντι του ‘ερωμένου’ του, και ο ‘ερώμενος’ την εικόνα του ‘άξιου εκπαιδευόμενου’ έναντι του ‘εραστή’ του. Ο ανεπτυγμένος μεταξύ τους ‘έρωσ’ είναι εκείνος που τους δημιουργεί ‘ντροπή’ σε περίπτωση που εκπέσουν ο ένας στα μάτια του άλλου.

2^{ΟΝ} ΤΑ ΔΙΑΚΡΙΤΑ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΕΡΑΣΤΗ ΚΑΙ ΕΡΩΜΕΝΟΥ

Επειδή η ομόφυλη αυτή ερωτική σχέση μεταξύ ενήλικα και ανηλικού είχε σαν σκοπό την δημιουργία ‘ντροπής’ μεταξύ τους, η οποία, όπως είδαμε, θα εξασφάλιζε την μέγιστη απόδοση και των δύο στην ώρα της μάχης, έπρεπε αυτός ο ‘έρωσ’ μεταξύ τους να είναι και να βιώνεται διαφορετικά από τον ‘εραστή’ και τον ‘ερώμενο’. Αν δηλ. ‘εραστής’ και ‘ερώμενος’ ζούσαν με τον ίδιο τρόπο την ερωτική τους αυτή σχέση, κι τότε αυτός δεν θα ήταν άλλος, ειμή μόνο η σωματική σαρκικού χαρακτήρα ηδονή, τότε θα έλειπε το αίσθημα της ‘ντροπής’ και από τους δύο, οπότε την κρίσιμη ώρα κανείς εξ αυτών δεν θα ένοιωθε την ανάγκη να φανεί αντάξιος της εικόνας που έχει σχηματίσει ο άλλος για το πρόσωπό του. Εξ άλλου σε μία τέτοια περίπτωση θα μιλούσαν οι έλληνες για καθαρή ‘πορνεία’, την οποίαν φυσικά και τιμωρούσαν αδίστακτα, όχι γιατί τους προσέβαλε την ‘ηθική’ τους, κάθε άλλο, αλλά γιατί με μια ενδεχόμενη ‘πορνική’ σχέση δεν θα εισέπραττε η κοινωνία τα οφέλη που περίμενε, δηλ. την αυταπάρνηση την ώρα της μάχης.

Βασικό λοιπόν γνώρισμα της ελληνικής παιδεραστίας είναι πως εραστής και ερώμενος δεν νοιώθουν το ίδιο συναίσθημα. Ο εραστής αυτό που νοιώθει για τον ερώμενο καταγράφεται ως “Έρωσ’ και το αντίστοιχο ρήμα είναι το ‘Ερᾶν’. Για τον ερώμενο όμως υπάρχει ο όρος ‘Φιλεραστής’. Ο Αριστοφάνης παίρνοντας τον λόγο στον Πλατωνικό ‘Συμπόσιο’, και αφού έχει εξετάσει την συμπεριφορά όλων εκείνων των νεαρών, που έχουν γίνει στην διάρκεια της εφηβείας του ερώμενοι κάποιων ενηλίκων, φτάνει στο σημείο να εξετάσει την μελλοντική τους ζωή ως ενηλίκων, και λέει «*όταν αυτοί θα έχουν ολοκληρώσει την μαθητεία τους...*» εννοείται δίπλα στον εραστή τους, «*...είναι οι μόνοι που αποδεικνύονται ικανοί στην πολιτική διακυβέρνηση. Και όταν θα ενηλικιωθούν (ἐπειδὴν δὲ ἀνδρωθῶσι), γίνονται κι αυτοί με την σειρά τους εραστές (παιδεραστοῦσι), και δεν τους ενδιαφέρει ο γάμος ούτε η τεκνοποιία (πρὸς καὶ παιδοποιίας οὐ προσέχουσι τὸν νοῦν), αλλά το ἐθιμο είναι εκείνο που τους υποχρεώνει...*» δηλ. αναγκάζονται να παντρευτούν και να τεκνοποιήσουν λόγω κοινωνικής υποχρέωσης, «*...ενώ τους αρκεί να ζουν ἀγαμοί*». Και καταλήγει στο πιο σημαντικό σημείο του λόγου του: «*Ένας τέτοιος λοιπόν ενήλικας...*» δηλ. ο πρώην ερώμενος στην εφηβική του ηλικία, «*...εμφανίζει μία συμπεριφορά τόσο ενεργητικού ομόφυλου (παιδεραστής... γίγνεται), όσο και συμπεριφορά παθητικού ομόφυλου (φιλεραστής γίγνεται)*, Πλ. Συμπ. 192b3-4». Δύο σημεία αξίζει να σχολιαστούν στα λόγια αυτά του Αριστοφάνη, πρώτον ότι οι νεαροί έφηβοι παθητικοί ομόφυλοι, όταν θα ενηλικιωθούν, θα έχουν ένα διπλό ρόλο, και εκείνο

του πρώην ερωμένου, αλλά και ένα καινούργιο, καθώς θα γίνουν τώρα και αυτοί με την σειρά τους ‘εραστές’, δηλ. ενεργητικοί ομόφυλοι. Το δεύτερο που έχει ιδιαίτερη αξία, είναι πως για τον παθητικό ομόφυλο υπάρχει ο όρος ‘φιλεραστής’, δηλ. πρόκειται για τον άνθρωπο που ‘φιλεῖ’ τον ‘εραστή’ του. Απ’ αυτό καταλαβαίνουμε ότι ενώ ο ενεργητικός ομόφυλος νοιώθει “Έρωτα” για τον ερώμενό του, εκείνος νοιώθει ‘Φιλίαν’.

Το ότι εραστής και ερώμενος δεν ένοιωθαν το ίδιο συναίσθημα δείχνει πως ο ερώμενος ούτε ένοιωθε, ούτε και συμπεριφερόταν ως ‘γυναίκα’ στην σχέση του με τον ‘εραστή’ του, δεν ήταν δηλ. ‘θηλυπρεπής’. Μία τέτοια αντίληψη βλέπουμε ότι απαντά και στον Φαῖδρο, 255d,κ.ε, όπου ο Σωκράτης σημειώνει τα εξής: «Ο νεαρός ερώμενος νοιώθει ένα έρωτα (έρᾱ),» καταχρηστικώς εδώ ο Σωκράτης χρησιμοποιεί τον όρο ‘έρᾱ’, για να αποδώσει την έλξη που νοιώθει ο ερώμενος προς τον εραστή του, «...δεν ξέρει όμως πού να τον απευθύνει. Επίσης ο νεαρός αυτός δεν ξέρει τι του έχει συμβεί (οὐδ’ ὅ,τι πέπονθεν εἶδεν, 255d4), ούτε και μπορεί να το κατονομάσει αυτό το συναίσθημα που νοιώθει (οὐδ’ ἔχει φράσαι, 255d4). Μοιάζει σαν κάποιος άλλος (οἷον ἀπ’ ἄλλου) να τον κόλλησε μια πάθηση οφθαλμολογική (ὄφθαλμίας ἀπολελαυκώς, 255d5), και δεν μπορεί να την εξηγήσει (πρόφασιν εἰπεῖν οὐκ ἔχει, 255d6). Δεν καταλαβαίνει ότι βλέπει τον εαυτό του στο πρόσωπο του εραστή του, σαν να κοιτάζει μέσα σε καθρέφτη (ὥσπερ δ’ ἐν κατόπτρῳ ἐν τῷ ἐρῶντι ἑαυτὸν ὄρῶν λέληθεν, 255d6-7)». Στα λόγια του Αριστοφάνη αποκαλύπτεται η πεμπτουσία της ελληνικής ομοφυλίας: ‘Όταν ο νεαρός έφηβος ερώμενος αντικρίζει τον εραστή του, βλέπει στο πρόσωπο εκείνου τον εαυτό του’. Μ’ αυτό θέλει να πει πως ο νεαρός ερώμενος πήρε αυτόν τον ρόλο για ένα χρονικό διάστημα μικρό ή μεγάλο, λόγω του θαυμασμού που έτρεφε και τρέφει για την προσωπικότητα του εραστή του, και επειδή φυσικά θέλει να του μοιάσει. Άρα ο νεαρός έφηβος δεν ‘παίζει’ ερωτικά τον ρόλο μιας ‘γυναίκας’, δεν είναι ‘πόρνος’, δεν είναι καν θηλυπρεπής, αφού στόχος του είναι μέσω της μαθητείας να γίνει σαν τον εραστή του. Και ο Αριστοφάνης συνεχίζει: «Και όταν εκείνος (ο εραστής του) είναι παρών, τότε η λύπη του περνάει (λήγει...τῆς ὀδύνης 255d8), όπως και στον εραστή. Όταν όμως εκείνος (ο εραστής του) λείπει, τότε με την ίδια ακριβώς λογική και ποθεί και ποθείται έχοντας ένα ‘αντέρωτα’ (ἀντερᾱν), που είναι αντίγραφο του έρωτα που νοιώθει ο εραστής (εἶδωλον ἔρωτος, 255d10). Και αυτόν τον ‘αντέρωτα’ ο ερώμενος τον ονομάζει και τον θεωρεί όχι έρωτα, αλλά φιλία (οὐκ ἔρωτα ἀλλὰ φιλίαν, 255e1), Πλάτων, Φαῖδρος, 255d3-e1».

Για τον Πλάτωνα λοιπόν, όπως και τους έλληνες γενικώς, ο νεαρός ερώμενος κάτι νοιώθει για τον εραστή του. Πάει να το ονομάσει ‘αντέρωτα’, γιατί δεν ξέρει πώς αλλιώς να τον πει, όμως αυτός ο όρος είναι «κατελιημένος» από την ετεροφυλική σχέση, κι έτσι του μένει να τον ονομάσει «φιλίαν». Η διαφορά αυτή ανάμεσα στα συναισθήματα εραστή και ερωμένου φαίνεται και στον Ξεν. Συμπ. 8,21: «Το παιδί στην διάρκεια της σχέσεώς του (με τον εραστή του) δεν έχει καμία συμμετοχή στην απόλαυση που νοιώθει ο εραστής του, όπως συμβαίνει συνήθως με μια γυναίκα. Αυτός παραμένει απαθής, κοιτάζει τον εραστή του, που είναι μεθυσμένος από έρωτα οὐδὲ γὰρ ὁ παῖς τῷ ἀνδρὶ ὥσπερ γυνὴ κοινωνεῖ τῶν ἐν τοῖς ἀφροδισίοις εὐφροσυνῶν, ἀλλὰ νήφων μεθύοντα ὑπὸ τῆς Ἀφροδίτης θεᾶται».

Ένα λοιπόν είναι σίγουρο, ότι δεν ήταν η σωματική ηδονή εκείνη που έκανε τον ‘ερώμενο’ να δεχθεί την ομόφυλη σχέση με τον ενήλικα εραστή του. Μιλώντας ο Σωκράτης στον Φαῖδρο στον ομώνυμο διάλογο του Πλάτωνα, και προσπαθώντας να του δείξει την εικόνα του ‘κακού εραστή’, του λέει ότι «ὅπως οἱ λύκοι ἀγαποῦν τὰ ἀρνιά (ὡς λύκοι ἄρνας ἀγαπῶσι), ἔτσι ἀκριβῶς καὶ οἱ κακοὶ εραστές ἀγαποῦν τὰ παιδιὰ (ὡς παῖδα φιλοῦσιν), Πλ. Φαῖδρ. 240d1». Δεν η σωματική ηδονή το κίνητρο για τον νεαρό έφηβο, γιατί τότε θα ένοιωθε ως γυναίκα, θα συμπεριφερόταν ως γυναίκα, και θα εθεωρείτο πόρνος με τον νόμο έτοιμο να τον τιμωρήσει. Όμως ένα επίσης σημαντικό ερώτημα είναι, τι προσδοκούσε και ο εραστής από τον ερώμενό του να νοιώσει εκείνος; Σίγουρα ο εραστής δεν ζητούσε τον ‘αντέρωτα’ (ἀντερᾱν), αλλά «φιλίαν» (ἀντιφιλεῖν). Έχουμε πολλά χωρία στα οποία μια τέτοια υπόθεση επιβεβαιώνεται ρητώς: Ξεν. Ιέρ.1,35 «ἀντιφιλοῦντος». Απομ.2,6,28 «ἀντιφιλεῖσθαι». Συμπ. 8,16 «τὸν ἐραστὴν ἀντιφιλεῖσθαι». 8,19, «ἀντιφιλήσειν», Πλάτων Φαῖδρος, 255e2 «καὶ οἶεται (ο νεαρός ερώμενος) οὐκ ἔρωτα, ἀλλὰ φιλίαν εἶναι». 256a,2 «περιβάλλει τὸν ἐραστὴν καὶ φιλεῖ». Συμπ. 182c «ὁ γὰρ Ἀριστογείτωνος ἔρως καὶ ἡ Ἀρμοδίου φιλία». Σύμφωνα με όλα αυτά ο ερώμενος νοιώθει μια αγάπη προς τον εραστή του, που του την ενέπνευσε εκείνος, και που αναγκάζει τον ερώμενο να δώσει τα ‘κάλλη’ του, αλλά και όλες εκείνες τις ‘υπηρεσίες’ που επιζητεῖ ο εραστής του. Στην

στιγμή που κορυφώνεται η σχέση και των δύο, ‘έρωτα’ νοιώθει μόνο ο ένας, ο εραστής προς τον ερώμενο, ενώ ο ερώμενος ‘αγάπη’.

Ούτε όμως και από μεριάς του εραστή ήταν κίνητρο η σωματική επαφή με τον νεαρό έφηβο, αν και δεν μπορεί να αποκλειστεί. Ο Ξενοφών στο Συμπ. 8,22 είναι κατηγορηματικός: *«θα βρείτε πως τίποτε το μεμπτό δεν υπάρχει στην περίπτωση που ένας νέος γίνει ερώμενος κάποιου μόνο και μόνο εξ αιτίας του χαρακτήρα του (ἐκ μὲν τῶν διὰ τοὺς τρόπους φιλουμένων οὐδὲν χαλεπὸν). Αντιθέτως θα βρείτε πολλά अपαράδεκτα πράγματα να συμβαίνουν (πολλά καὶ ἀνόσια πεπραγμένα) σε μια σχέση που βασίζεται στην ἔλλειψη ντροπῆς (ἐκ τῆς ἀναιδοῦς ὁμιλίας). Και θα σας πω τούτο, ὅτι δηλ. μια ομοφυλική σχέση βασιζόμενη στην σωματική επαφή (τῶ σώματι μᾶλλον), κι ὄχι στην μορφή του χαρακτήρα (ἢ τῶ τῆν ψυχὴν ἀγαπῶντι), ταιριάζει μόνο σε δούλους (ἀνελεύθερος ἢ συνουσία)».* Το πλέον πιθανό είναι ο ενήλικας εραστής να επιζητούσε την αναγνώριση και τον θαυμασμό του ερωμένου του για τα ὅποια σωματικά ἢ ψυχικά ἢ πνευματικά προσόντα ο ἴδιος διέθετε. Αν μεταξύ τους υπήρξε κάποτε και σωματική επαφή, αυτό είναι κάτι που δεν έχει διασωθεί στην ελληνική γραμματεία προκειμένου για αυτές τις ‘υγιείς’ ομόφυλες παιδευαστικές σχέσεις, για τις οποίες μιλάμε. Φυσικά αν ζητήσουμε λεπτομέρειες για ομόφυλες παιδευαστικές σχέσεις καθαρά σεξουαλικού χαρακτήρα, εκεί η ελληνική γραμματεία έχει αρκετά δείγματα και λεπτομέρειες να παρουσιάσει (Θεόκριτος, 5· Πλούταρχος, Ερωτ. 768), όμως η ‘ελληνική παιδευαστία’ δεν ανήκει σ’ αυτήν την κατηγορία.

3^οΝ ΜΙΑ ΣΥΝΕΤΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΝΕΑΡΟΥ ΕΦΗΒΟΥ

Η ιδιαιτερότητα της ελληνικής παιδευαστίας, ὅπως είδαμε, ἐγκείται στο γεγονός ὅτι οἱ νεαροὶ ‘ερώμενοι’, συνοδοὶ τῶν ‘εραστῶν’, σε καμία περίπτωση οὔτε αισθάνονταν ομόφυλοι με την σημερινή σημασία του ὄρου, ἀλλὰ οὔτε και εμφανισιακά παρέπεμπαν σε μία τέτοια συμπεριφορά. Στον Αἰσχίνη ο γνωστός ομόφυλος Τίμαρχος εμφανίζεται ὡς ‘ῥωαῖος’ (Αἰσχ. Ι,75, cf. 126), και ‘εὔσαρκος’ (§41). Ἀλλὰ και οἱ νεαροὶ ἔφηβοι ερώμενοι, τοὺς οἰοῦντο οἱ ἄνδρες εραστῆς ερωτεύονται, και για τοὺς οἰοῦντο ἐρίζουν πολλές φορές μεταξύ τοὺς, παρουσιάζονται ὡς ἐξαιρετικῶς ῥωαῖοι (κάλλη διαφέροντες, §136), διακρίνονται ‘διὰ τὴν εὐπρέπειαν’ (§155), και εἶναι ‘κάλλιστοι’ (§156). Ο Αἰσχίνης παρουσιάζει πέντε τέτοιους νεαροὺς ‘ερωμένους’, οἱ οἰοῦντο μάλιστα ἦσαν και διακεκριμένα μέλη τῆς τότε Αθηναϊκῆς κοινωρίας, οἱ οἰοῦντο ξεχώριζαν για την ομορφιά τοὺς, η οἰοῦντο ὅμως δεν ἦταν ‘γυναικεία’ οὔτε ‘θηλυπρεπής’ ἀφοῦ κάποιοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν και διακεκριμένοι ἀθλητῆς με γυμνασμένο σῶμα (§156).

Ένας τέτοιος νεαρός ‘ερώμενος’, ἀθλητῆς και νικητῆς στα Παναθήναια στο παγκράτιο, ο Αυτολύκος, περιγράφεται ἀπὸ τον Ξενοφῶντα (Ξεν. Συμπ. 1,2) ὡς νέος με ἐξαιρετικὴ ομορφιά, τέτοια που ἀφησε ἀλαλους ὄλους ὅσοι παρευρίσκοντο στο συμπόσιο ἐκεῖνο. Ἀξίζει να μείνουν λίγο στην περιγραφή που κάνει του νεαροῦ Αυτολύκου· λέει: *«ὅσοι τον εἶδαν τότε, θα πίστευαν ὅτι ο νεαρός αὐτός ἦταν ἀπὸ βασιλικὴ γενιά (ἂν φύσει βασιλικόν τι τὸ κάλλος εἶναι), Ξεν. Συμπ. 1,8)».* Η περιγραφή αὐτὴ δεν ἔχει καμία σχέση με ‘γυναικεία’, ἢ ἔστω ‘θηλυπρεπή’ χαρακτηριστικά, ἀφοῦ κανεὶς με τέτοιο ‘βασιλικὸ’ αξίωμα δεν εμφανίστηκε ποτέ με τέτοια ἐρωτικὴ συμπεριφορά. Και συνεχίζει ο Ξενοφῶν αναφερόμενος στον χαρακτήρα του νέου, ὅπως αποτυπώνονταν στην ἐξωτερικὴ του εμφάνιση: *«η συμπεριφορά του χαρακτηριζόταν ἀπὸ ἕνα σεβασμὸ και μία αυτοσυγκράτηση (μετ’ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης)».* Οὔτε και ἐδῶ φαίνεται να ἔχουμε ἀπέναντί μας κάποιον νέο που εἶναι, ἢ νοιώθει ὅτι εἶναι ‘γυναίκα’. Και ο Ξενοφῶν κλείνει την περιγραφή του νεαροῦ Αυτολύκου λέγοντας ὅτι *«ὅπως ὅταν ἕνα φῶς μέσα στο σκοτάδι (ὥσπερ φέγγος τι ἐν νυκτὶ φανῆ) κάνει ὄλους να στρέψουν το βλέμμα τοὺς ἐκεῖ, ἔτσι και τότε η ομορφιά του Αυτολύκου (τοῦ Αυτολύκου τὸ κάλλος) τράβηξε ἐπάνω τῆς τα βλέμματα ὄλων».* Αὐτὸ που εντυπωσίασε ὄλους δεν ἦταν η ‘γυναικεία’ ομορφιά του Αυτολύκου, ἀλλὰ ἀντιθέτως η ‘αρρενωπή’ του εμφάνιση, η ἀρμονία ἀνάμεσα στο ἀθλητικὸ του παρουσιαστικὸ και στην ευγενὴ συμπεριφορά του. Ἀκούγεται περίεργο πῶς γίνεται μία τέτοια εμφάνιση να συγκινούσε τοὺς τότε ‘ενεργητικῶς’ ομόφυλους ἐνήλικους ‘εραστῆς’, ἀλλὰ ἐκεῖ ακριβῶς βρίσκεται και η ἰδιομορφία τῆς ελληνικῆς παιδευαστίας.

5. Η ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ‘ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΡΑΣΤΙΑΣ’

Η αίσθηση της ‘ανασφάλειας’ ήταν εκείνη, όπως είδαμε, που τους ανάγκαζε να ενώσουν τον ‘εραστή’ με τον ‘ερώμενο’, προκειμένου μέσω αυτής της σχέσης να αναπτυχθεί μεταξύ τους μια αμοιβαία ‘ντροπή’, η οποία θα αναγκάσει και τους δύο να φανούν στην μάχη ο ένας αντάξιος του άλλου· ο μὲν ‘εραστής’ αντάξιος δάσκαλος, και ο ‘ερώμενος’ αντάξιος μαθητής. Πάλι όμως σκοντάφτουμε σε ένα νέο πρόβλημα: *«αφού πίστευαν ότι ο νεαρός πρέπει να διδαχθεί ορισμένα σημαντικά θέματα από τον ‘δάσκαλό’ του, που θα τον κάνουν ικανό να προστατεύσει την κοινότητα σε ώρα κινδύνου, για ποιο λόγο θεώρησαν απαραίτητη την ανάπτυξη ερωτικής σχέσεως μεταξύ τους;»*

Όλα ξεκινούν από μια διαφοροποίηση που είχαν κάνει οι έλληνες πάνω σ’ αυτό που εμείς σήμερα λέμε πολύ απλά ‘παιδεία’. Διεπίστωσαν ότι αυτή η έννοια έχει δύο εκφάνσεις. Σύμφωνα με την πρώτη, ‘παιδεία’ είναι η ‘γνώση’ ενός αντικειμένου που βεβαίως ωφελεί τον ίδιον πρωτίστως, αλλά και την κοινωνία ευρύτερα, ως πούμε η καλλιτεχνία. Σ’ αυτήν την περίπτωση η ‘παιδεία’ σχετίζεται με το να διδάξει στον νέο το ‘πώς θα κάνει’ κάτι ωφέλιμο. Αυτή είναι η κλασική ερμηνεία του όρου ‘παιδεία’, όπως την εννοούμε κι εμείς σήμερα. Σύμφωνα όμως με την δεύτερη, ‘παιδεία’ είναι ‘η δημιουργία μέσα στον άνθρωπο των δυνάμεων εκείνων, οι οποίες θα τον κάνουν να αγαπήσει κάτι, να θέλει κάτι, κι ας μη ξέρει ακόμη το πώς θα το πραγματοποιήσει’. Άρα η γνωστή παιδεία μαθαίνει στον νέο το «πώς θα κάνει κάτι», ενώ η άλλη του μαθαίνει το «πώς θα θέλει να μάθει να κάνει κάτι».

Στην προσπάθειά τους να εφαρμόσουν αυτήν την δεύτερη μέθοδο παιδείας στους νέους, είδαν ότι αν δημιουργούσαν μέσα στην ψυχή του νέου κάποιες ειδικές ‘δράσεις’, θα εισέπρατταν ως αποτέλεσμα την ‘αντίδραση’ που εκείνοι θα ήθελαν ο νέος να είχε. Δηλ. αν ήθελαν ο νέος «να μάθει να θέλει να είναι ευγνώμων», έπρεπε να τον υποβάλουν σε μια ‘δράση’ η οποία θα του επιφέρει ως ‘αντίδραση’ την θέλησή του να δείχνει ευγνωμοσύνη. Έτσι έβαζαν δίπλα του ένα εραστή, ο οποίος να χαρακτηριζόταν από ‘γενναιοδωρία’ προς τον νέο. Έτσι υποχρέωναν τον νεαρό ερώμενο να «μάθει να θέλει να είναι ευγνώμων» γενικά στο μέλλον. Αν πάλι ήθελαν ο νέος «να μάθει να θέλει να είναι συμπονετικός» προς τους άλλους συνανθρώπους του, έβαζαν δίπλα του ένα εραστή ο οποίος ήταν ‘απελπισμένο’ από κάτι, και τότε ο νέος άρχιζε να δείχνει την συμπάθειά του. Αν ήθελαν «να μάθει να θέλει να αθλείται», τότε τον έκαναν ερώμενο ενός φτασμένου αθλητή, όχι για να διδάξει στο παιδί πώς θα αθλείται, αλλά για να το υποχρεώσει «να θέλει να αθλείται». Τελικώς όποια κι αν ήταν η προσωπικότητα του εραστή – αρκεί να ήταν καλή, και κοινωνικά αποδεκτή – τότε θα υποχρέωνε τον ερώμενο σε μια ανταπόδοση, κι αυτή η θα ήταν το μάθημά που κέρδιζε ο νέος. Μπροστά λοιπόν σε ένα τέτοιο κέρδος του νεαρού κάθε πατέρας θα μπορούσε να ανεχθεί την ομοφυλική σχέση του γιού του, προκειμένου εκείνος να μαθητεύσει δίπλα σε ένα εραστή, που θα του διδάξει κάτι όχι μέσω κάποιας διδακτικής μεθόδου (δάσκαλος – μαθητής), αλλά μέσω της υποχρεωτικής ψυχολογικής αντιδράσεως του νεαρού ερωμένου. Αν τώρα συνδυάσουμε όλα τα παραπάνω με το γεγονός ότι όλοι ως νέοι θέλουν να διακρίνονται σε κάτι, αλλά και οι γονείς τους θέλουν τα παιδιά τους να ξεχωρίζουν, τότε δεν είναι καθόλου παράδοξο που όχι μόνο ανέχονταν, αλλά και παρότρυναν τους νέους να συνάπτουν ομοφυλικές σχέσεις με διακεκριμένους ενήλικους. Έφταναν μάλιστα στο έσχατο σημείο να θεωρείται προσβολή για ένα νέο να τον απορρίψει ο εραστής του, ή να μην ανταποκριθεί στις εκκλήσεις του, όπως συνέβη στην περίπτωση του Αλκιβιάδη, (Πλ. Συμπ. 219b), ο οποίος νοιώθει προσβεβλημένος που τον περιφρόνησε ερωτικά ο Σωκράτης. Φυσικά αν ο ‘εραστής’ έδινε την εντύπωση στον γονέα ότι χρησιμοποιεί την παιδαγωγική σχέση με τον νεαρό προσχηματικά προκειμένου να εξυπηρετήσει το ερωτικό του πάθος, τότε η ομοφυλική σχέση κρινόταν ως παράπτωμα, και η οικογένεια του νεαρού ‘ερωμένου’ φρόντιζε να τον απομακρύνει από τον ενήλικο ‘εραστή’.

Αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίον η οικογένεια του νεαρού εφήβου ενέκρινε την ‘υγιή’ βέβαια, όπως την εννοούσαν εκείνοι, ερωτική σχέση του άρρενος τέκνου με ένα ενήλικα εραστή. Ο Πausανίας μιλώντας στο Πλατωνικό ‘Συμπόσιο’ εκλογικεύει και το φαινόμενο της παιδεραστίας στην Αθήνα, και την ανοχή που δείχνει η οικογένεια των νεαρών εφήβων ως ερωμένων, και γι’ αυτό παρουσιάζει δύο ‘καθιερωμένες’ αντιλήψεις μέσα στην Αθηναϊκή κοινωνία. Η πρώτη τέτοια ‘καθιερωμένη’ αντίληψη αφορά τον ‘εραστή’, και του δίνει το δικαίωμα να ‘υποδουλώνεται’ στην εξυπηρέτηση του νεαρού ‘ερωμένου’ του (δουλεύειν ήντινούν

δουλείαν παιδικούς, 184c2-3), και αυτή η ‘υποδούλωση’ στον νεαρό ερώμενο δεν πρέπει να είναι ούτε ψευδής και προσχηματική (κολακεία), ούτε και υποτιμητική για τον ‘εραστή’ (έπονείδιστον, 184c3). Η δεύτερη καθιερωμένη αντίληψη αναφέρεται στον νεαρό ‘ερώμενο’, και του επιτρέπει μια κατάσταση ‘θεληματικής υποδούλωσης’ (δουλεία έκούσιος) στον ‘εραστή’ του, που δεν είναι καθόλου προσβλητική (έπονείδιστος), αρκεί όμως αυτή η ‘υποδούλωση’ να βοηθάει τον νεαρό ‘ερώμενο’ να γίνεται καλύτερος ως προς την ‘αξιοσύνη’ του (περί άρετῆς, 184c4-5). Γι’ αυτό ο νεαρός έφηβος οφείλει να υπακούει στις όποιες εντολές δέχεται από τον ‘εραστή’ του.

«Όταν λοιπόν συναντηθούν ο εραστής με τον ερώμενό του, με το να καθοδηγείται ο καθένας από τις δικές του ηθικές αρχές (νόμον ἔχων έκάτερος, 184d4), δηλ. με το να προσφέρει ο πρώτος οποιαδήποτε δίκαιη υπηρεσία στον νεαρό που του χαρίστηκε, και με το να κάνει ο δεύτερος ό,τι δίκαιο του ζητάει ο άλλος, ο οποίος τον κάνει σοφό και αξιόλογο άνθρωπο (σοφόν καὶ ἀγαθόν, 184d7), και με το να μπορεί ο πρώτος να ισχυροποιεί τον χαρακτήρα και την αξιοσύνη του νεαρού (ἐς φρόνησιν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν συμβάλλεσθαι, 184d9), και με το να χρειάζεται ο δεύτερος να αποκτήσει ακόμη περισσότερη γνώση (ὁ δὲ δεόμενος εἰς παιδευσιν καὶ τὴν ἄλλην σοφίαν κτᾶσθαι, 184e1-2), τότε επειδή ενώθηκαν στο ίδιο σημείο αυτές οι δύο ηθικές αρχές, μόνο σ’ αυτήν την περίπτωση είναι ωφέλιμο να προσφέρεται ένας νέος σ’ ένα εραστή, και ποτέ άλλοτε (ἐνταῦθα ξυμπίπτει τὸ καλὸν εἶναι παιδικὰ ἐραστῆ χαρίζεσθαι, ἄλλοθι δὲ οὐδαμοῦ, 184e4-5). Η ανοχή που δείχνουν οι γονεῖς στην ομοφυλική σχέση του νεαρού με τον ενήλικα εραστή οφείλεται στην πεποίθησή τους πως με αυτήν την σχέση θα μπορέσει ο νεαρός έφηβος να βελτιώσει τον χαρακτήρα του, να γίνει καλύτερος σε όλα τα αναγκαία για την εποχή εκείνη επίπεδα: η γνώση του κόσμου γύρω τους, το θάρρος και η τόλμη στην υπεράσπιση της κοινότητας.